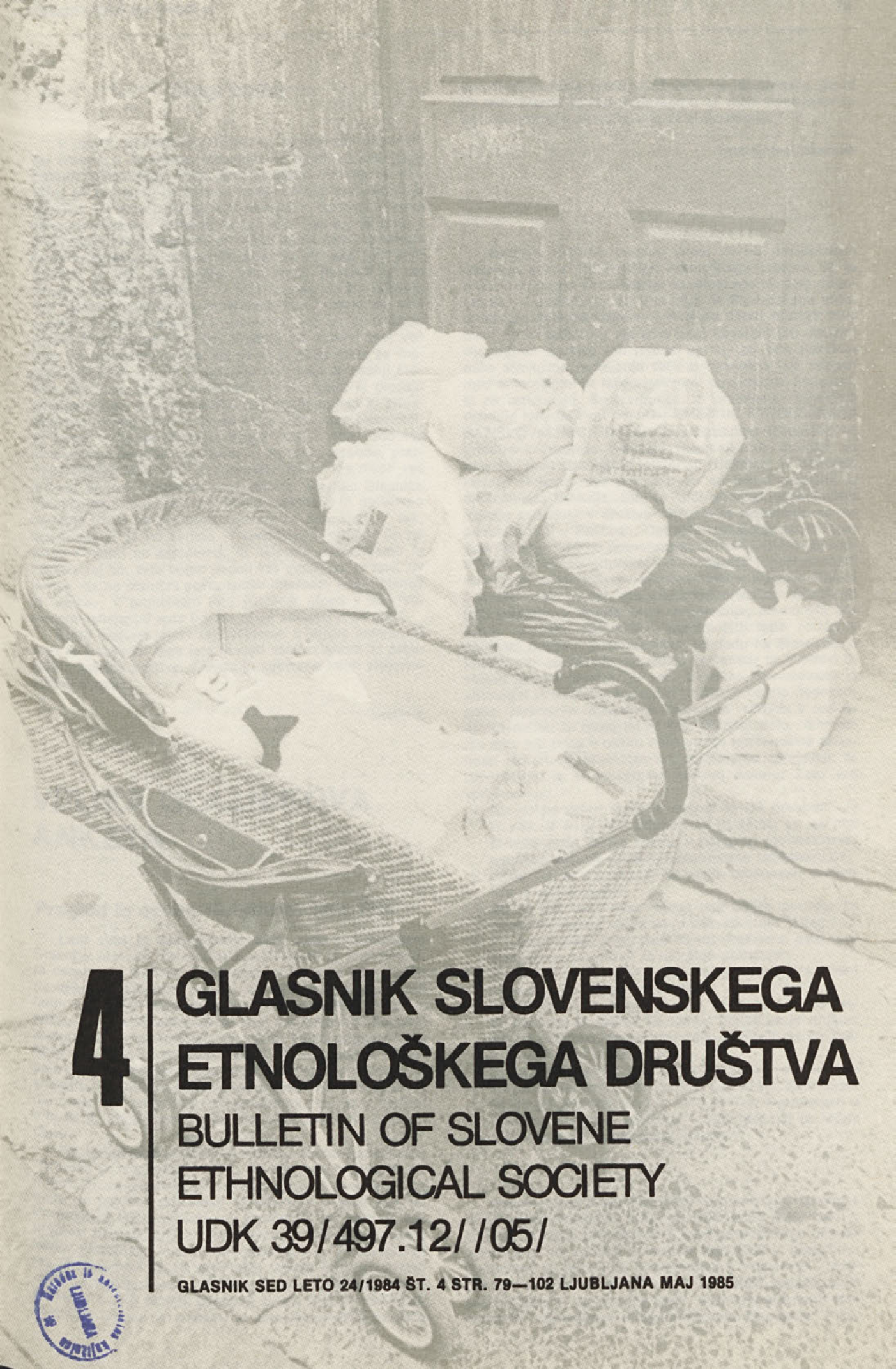

4

**GLASNIK SLOVENSKEGA
ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA**

BULLETIN OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL SOCIETY

UDK 39/497.12//05/

GLASNIK SED LETO 24/1984 ŠT. 4 STR. 79—102 LJUBLJANA MAJ 1985

Dragi bralci

V imenu uredniškega odbora bi se vam rad opravičil, saj Glasnik v 24-letnem izhajanju še nikoli ni imel take zamude kakor letos. Pred vami je četrta številka za leto 1984, ko bi morali že zdavnaj imeti v rokah prvo letošnjo številko. Če smo prejšnja leta navajali v opravičilo težko denarno situacijo, to letos ne gre več. Res je, da smo v prvi polovici lanskega leta še težko dihali zaradi pomanjkanja in nerednega dotoka denarja, ter ste zato tudi prvo številko za leto 1984 prejeli šele maja. Kasneje so se denarne zadeve uredile in ni bilo dvoma, da bo Glasnik pod streho v tekočem koledarskem letu. Tokrat ste nas pustili na cedilu bralci in sodelavci, saj se je Glasnik znašel brez prispevkov, kot urednik pa nisem imel več volje za animacijsko delo, saj se mi je bitka zdela že vnaprej izgubljena. To mi je potrdilo tudi delo za zadnji številki. Sreča je, da je v uredništvu veliko ljudi, ki gledajo na perspektivo Glasnika veliko bolj optimistično in prinašajo tudi vedno nove in sveže ideje. Zato sem prepričan, da bomo z novim letnikom stopili tudi v novo obdobje etnološkega periodičnega tiska in da bodo zamude, prazne uredniške mape ipd. le neprijeten spomin, a nikoli več praksa. Še več. Prepričan sem, da s 4. številko Glasnika zaključujemo tudi neko monotono vsebinsko in oblikovno obdobje in da bo prihodnji Glasnik že drugačen — tak, kakršnega si ga vsi želimo. V uredniškem odboru (in ne samo v njem) se zavedamo, da Glasnik potrebujemo in kakšen naj bo, zato bomo napeli vse moči, da bo spet živ in naš, da bo resnični povezovalac interesov naših članov in bralcev. V jubilejnem letu (Glasnik stopa v 25. leto svojega izhajanja) nam bo vse to še posebej pred očmi.

Štirindvajseti letnik zaključujemo z objavo ankete, ki smo jo v začetku tega leta poslali vsem članom in prijateljem našega društva. Anketa je zgovorna kljub slabemu odzivu članov.

Urednik

VELIKA GLASNIKOVA ANKETA

Pregled in ocena 10-letnega dela SED

Leto 1985 je leto obletnic SED, zato je uredništvo Glasnika sklenilo, da skupaj z vami oceni in prekomentira desetletno društveno dejavnost. Ne gre za formalistično anketo, ampak za pretres važnejših dogodkov v teh letih, ki vam jih skušamo skupaj z vprašanji približati v našem dopisu. Upamo, da so vam pomembnejši dogodki zadnjih let še toliko blizu, da boste lahko odgovorili na naša vprašanja in nam kot član SED ali sopotnik pomagali oceniti prehojeno pot. Vaši odgovori pa bodo tudi smernice IO SED za delo v prihodnosti. Prav zato upamo, da boste vsi odgovorili na vprašalnik, saj le z vašimi mnenji in pripombami lahko zboljšamo pot do skupnih ciljev.

Na prvi pogled je vprašanj precej, vendar so nekatera združena v smiselne celote, ki smo jih razvrstili ob dogodkih, za katere mislimo, da so v tem desetletju pomembno določali društveno naravnost. Morda vam ne bo mogoče odgovoriti na vsa vprašanja, ker vam je kak problem bolj oddaljen ali manj zanimiv. Zato pa se boste lahko podrobneje ustavili ob vprašanjih in problemih, ki ste jih spremljali in so vam bližji (nekdo bo npr. govoril več o paralelah, nekdo več o drugih posvetovanjih in problemih itn.). Z vašimi odgovori boste odkrili tudi tiste osebne sugestije in mnenja, ki smo jih do zdaj mogoče

prezrli ali pa niste imeli priložnosti, da jih poveste, pa bi jih radi. Storite to sedaj! Veselimo se vaših odgovorov in se vam najlepše zahvaljujemo za sodelovanje.

Uredništvo Glasnika

I.

Oktober 1985 bo poteklo deset let od ustanovnega občnega zbora Slovenskega etnološkega društva, ki je nastalo namesto dotedanjega Etnološkega društva Jugoslavije — podružnice za Slovenijo in Slovenskega etnografskega društva. Čeprav ni verjetno danes nikogar med nami, ki bi obžaloval, da smo pred desetimi leti ustanovili enotno društvo (ali morda pa?), so bila nekatera naša strokovna razhajanja večkrat označena kot spopad med etnološkimi in folklorističnimi strokovnimi koncepti, ki se razlikujejo. Svoj vrhunec so omenjena razhajanja dosegla leta 1977 ob osnutku SMERNIC ETNOLOŠKEGA RAZISKOVALNEGA DELA. Ob nakazanem izhodišču so priroste razprave nekateri razumeli kot spopad za prevlado med etnologi in folkloristi. Nekateri, ki ostrejših razprav verjetno niso prenesli, so se takrat umaknili iz društvenega življenja. Bili so tudi poskusi generacijske razlage razhajanj v društvu. Strokovna razhajanja so se pokazala tudi v Brežicah. Ostrejša razhajanja so se spet pojavila leta 1980 na posvetovanju ETNOLOGIJA—SLAVISTIKA. Ko smo s pripravami 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov oktobra 1983 v Rogaški Slatini ponudili naš model etnološko-folkloristične enotnosti tudi kolegom iz drugih delov Jugoslavije, nismo bili posebej uspešni. Ker smo v nemirnejših letih zdržali v enotnem društvu, je danes v tem pogledu na Slovenskem idilični mir. Nekdanjih četrtkovih sestankov na Wolfovi 8, včasih izredno burnih, ni več. Brežiško posvetovanje o etnologiji in sodobni slovenski družbi je ostalo neponovljeno. Nekdanjih razburljivih "panelnih" razprav v nekdanji intenziteti že nekaj let ni več. Skupno delo, kakršnemu smo bili priča v okviru neformalne raziskovalne skupnosti slovenskih etnologov pri oblikovanju vprašalnic za topografijo, je v nekdanjem obsegu zamrlo. Zato vas sprašujemo:

1. Kje so po vašem mnenju razlogi za tak preobrat? Je to mir, ki si ga res želimo? Je to slučaj ali pa ima mrtvilo svoje vzroke morda v napakah (polemičnost, napačno vodenje društva, prepotentno načrtovanje)?
2. Zakaj ste se vi odtegnili od večjih društvenih sestankov in posvetovanj?
3. Ali so bila omenjena "burna leta" boljše podlaga za napredek stroke, ali pa so jo celo zavirala? V čem?
4. V kakšni obliki bi se dalo oživiti društveno delo, posvetovanja, razprave? Je to sploh potrebno?
5. So društveni sestanki danes še potrebni? V kakšni obliki? Bi jih veljalo obnoviti?
6. Katere oblike društvenega dela, ki so bile nekoč uveljavljene, si še želite? Na katere oblike pa je društvo morda pozabilo, pa se vam zdijo nujne in si jih želite? Česa pa si ne želite več?
7. Sodelujete morda v še kakšnem društvu, organizaciji ali pa morda delate v drugi vedi oz. stroki, zato imate še druge poglede na delo SED in vas v primerjavi s "svojim" društvom marsikaj v SED moti ali pa vidite nekatere stvari nedodelane. Katere?

II.

Posvetovanje o zgodovinskih vzporednicah slovenske in hrvaške etnologije smo priredili prvič leta 1981 v Ormožu in izdali tudi zbornik s tega posvetovanja. Hrvaški etnologi so priredili 2. posvet leta 1982 v Varaždinu. Decembra pa je bilo 3. posvetovanje v Portorožu. Vzporednice so bile tokrat posvečene etnološki problematiki Istre. Medtem, ko smo na prvih dveh posvetovanjih obravnavali vzporednice v zgodovinskem razvojnem toku,

smo v Portorožu z obravnavo slovenskega in hrvaškega dela Istre prešli na primerjalne preglede razvojnih procesov v načinu življenja in ljudski kulturi območij ob slovensko-hrvaški narodnostni meji. Ker kaže, da se bo to delo nadaljevalo, bi bilo dobro pretresti skušnje iz Portoroža, saj je bila že tam izrečena pripomba, da bi bilo treba vzporednice zasnovati povsem na novo.

8. Ste tudi vi takega mnenja? Kaj naj bi vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo sploh dale? So bile pravilno zasnovane ali premalo pripravljene?
9. Se vam zdi, da so vzporednice podvig v delu SED ali so "zgrešena investicija"? Zakaj?
10. Če bi naj paralele ostale, kako bi se jih dalo izboljšati in dopolniti? Kaj bi bilo po vašem mnenju nepogrešljivo pri bodočem načrtovanju vzporednic?
11. So tovrstna posvetovanja sploh potrebna?

III.

Za razpravo o RAZMERJU MED ETNOLOGIJO IN ARHITEKTURO (1979) in ETNOLOGIJO IN SLAVISTIKO (1980) smo novembra 1984 v Mariboru pretresali vprašanja, ki se nanašajo na RAZMERJE MED ETNOLOGIJO IN ZGODOVINO. Vnaprej razmnoženi prispevki so omogočili v okviru treh plenarnih zasedanj podrobno razpravo o teoretičnih vidikih razmerja med etnologijo in zgodovino, o medsebojnem dopolnjevanju obeh ved pri preučevanju razdobja NOB in o sodelovanju etnologije, zgodovinskega in drugih zgodovinskih ved na področju t. i. kulturno-zgodovinske problematike.

12. Kaj so dosedanje razprave o razmerju med etnologijo in drugimi vedami dale? Kaj je po vašem mnenju ostalo, npr. v Mariboru, nedorečeno?
13. V čem (in v kakšni obliki) vidite smoter interdisciplinarnih posvetovanj? Kateri problemi na teh posvetovanjih niso bili nakazani, a bi po vašem mnenju morali biti?
14. Kaže s tovrstnimi razpravami nadaljevati ali bi jih bilo bolje opustiti ali pa spremeniti? Kako?
15. Ste v teh posvetovanjih dovolj čutili izdelanost etnološke stroke in možnost etnologije, da se v take razprave vključuje? Ste imeli občutek, da gre za ploden pogovor dveh enakovrednih strok ali pa je šlo le za monologe dveh ved, oz. za uveljavljanje posameznih metodologij?

IV.

Nekdanje živahne razprave v naši stroki so v zadnjem času v določeni meri začele nadomeščati pripombe na račun etnoloških strokovnih pogledov in dela, ki jih izražajo tudi zastopniki drugih — sorodnih ved. Vse pripombe nam niti niso poznane, ker so ponavadi povedane tam in takrat, ko etnologi niso navzoči. Z njimi pa smo se seznanili prek poročil v dnevnem tisku. Kljub naši izredni odprtosti (za interdisciplinarno delo in pogovore) postajamo predmet kritike, ne da bi se lahko vedno vključili v razpravo.

16. Ker so kritične pripombe na račun etnologije večkrat načelnega značaja in se nanašajo na etnološko srednjo v celoti, vas sprašujemo, kako ob tem pojavu ravnati? Ali sprejeti izziv in v kakšni obliki?
17. Katera kritična mnenja o etnološki stroki izražena v zadnjem času, so se vam še zlasti zdela potrebna odgovora? Se vam zdi, da so etnologi in stroka nasploh zadovoljivo in zadostno odgovarjali na pripombe? Ali pa preveč?
18. V čem pa se mogoče strinjate s pripombami in kritiki drugih strok (sociologije, umetnostne zgodovine, kulturne zgodovine itn.) na račun etnologije? Zakaj?
19. Kako naj po vašem mnenju sploh poteka znanstven pogovor (polemika?) med različnimi vedami, da bo ploden? Je potrebno za katero koli interdisciplinarno

posvetovanje izoblikovati bolj ali manj skupno podlago?

V.

Svoji desetletnici se bliža tudi Glasnik SED v svoji prenovljeni podobi, ki mu jo je uspelo ohraniti do danes. Glasnik se je v teh letih tudi spopolnjeval. Poleg vsebinskih premikov (vsi niso bili uresničeni) je dobil tudi angleško prilogo, ki je, po informacijah, odličen posrednik slovenske etnologije v svetu. Po prvih, tudi negativnih odmevih na Glasnik nismo več zasledili, kako so člani SED zadovoljni s svojim glasilom. Zato bi bilo ob njegovi desetletnici prav, če bi povedali, kako nam je Glasnik všeč, kako premostiti težave pri izhajanju itn.

Pred petimi leti je zaživela še Knjižnica Glasnika, v kateri je do danes izšlo 12 zvezkov.

20. Kako na splošno gledate na "novi" Glasnik? Kaj ste v teh desetih letih v njem pogrešali, česa je bilo morda preveč?
21. Kaj bi kazalo pri Glasniku izboljšati? Kako in s čim bi se dalo spopolniti angleško prilogo?
22. Se vam zdi, da je Glasnik v teh letih upravičil svojo vlogo, ali menite, da je nepotreben? Zakaj?
23. Če v Glasniku od leta 1975—1985 niste sodelovali s prispevki (ali pa le občasno), bi nas zanimalo, kaj vas je odvrčalo od sodelovanja? Kdaj in pod kakšnimi pogoji bi si želeli objavljati svoje članke v Glasniku?
24. V čem vidite vlogo in pomen Glasnika? Ste s sedanjim konceptom zadovoljni ali ne?
25. Kaj bi rekli k izdajam Knjižnice Glasnika? Kako gledate nanje, česa pogrešate? Ali Knjižnica dovolj pokriva celotno stroko?
26. Kako zagotoviti trajnejšo gmotno podporo izdajam Knjižnice Glasnika?

Odgovori na našo anketo

I.

Kakšno društvo si zasluži ob desetletnici?

Vladimir KNIFIC: To ni mir, ampak mrtvilo. Vzrok? Zakaj ni v društvu dana možnost predstavitve vseh pogledov na etnologijo, ampak samo tiste ki so "agresivnejše", t.j. bliže "politiki" IO SED (mišljeno personalno). Naj nas ne moti, če je pojem etnologije obarvan narodopisno, etnografsko, folkloristično... itd., važno je le DELO. Tega pa naj bi društvo predstavljalo svojim članom na skupnih sestankih, ki naj bi bili dopoldne. Popoldanski sestanki so zaradi voženj "provincijcem" nedosegljivi. Naj si izposodim izrek: Naj cveti sto cvetov! (Sadeže rodijo le nekateri).

Društvo naj bi dajalo osnovno spodbudo za predstavitve opravljenega dela, strokovna usmeritev pa je stvar posameznika. Zato ni potrebno potencirati enotnosti pogledov v etnologiji, delo po ustanovah je specifično, zato je neizogibno, da so stališča različna. Od tu dalje pa si poišče vsak svoj mir/mrtvilo.

Vsako vrenje je znak ustvarjalnosti, če pa to hoče postati zakonit utrip, ritem del in pogleda na stroko, potem se spreminja v teptanje. Poteptati se lahko pustiš, še udobneje pa se je zadevi umakniti.

Skupni sestanki so zaželeni. Nujno bi bilo potrebno predstaviti zadnje dosežke v stroki (Cevc, Kuret). Tako je moč osebno spoznanja in izkušnje posredovati širšemu, predvsem mlajšemu krogu etnologov. Vendar ne kot kalup, temveč enega izmed strokovnih, metodoloških pristopov. To je verjetno eden od glavnih ciljev društva (moje osebno mnenje). Nujno bi bilo potrebno predstaviti še letne programe institucij oz. vsakoletne rezultate dela. Vse seveda na prostovoljni osnovi!

Slovensko konservatorsko društvo — iskanje poti etnologije v neformalni skupini konservatorjev etnologov.

Nujna je primerjava programov, možnost dopolnjevanja, zbiranja podatkov, sodelovanje pri topografijah, slučajni podatki, ki bi jih lahko posredoval nosilec raziskav ipd. Zaradi neinformiranosti se morda naloge podvajajo?

Slavko KREMENSEK: Nobenega dvoma ni, da Slovensko etnološko društvo ni sinteza vsega tistega, kar bi si želeli in tudi potrebovali. Če pa bi društvo, tudi takšno, kakršno je, nenadoma zgubili, bi pri priči videli, da je nepogrešljivo. Vsaka ponovna ločitev na sestavne dele, iz katerih je SED nastalo, se zdi popolna utopija in, grobo rečeno, neumnost. Če se je kdo zaradi fuzije pred deseti leti od SED distanciral, naj mirno ostane še naprej lepo zunaj. Se pravi, da je društvo, kakršno je, neogibno potrebno. Res pa bi potrebovali nekaj več aktivistov, nevezanih za vsako ceno na ustanove, v katerih delajo, aktivistov različne starostne dobe, nasprotnikov birokratizma, sektaštva in grupiranja po zaplotniških vidkih. Uveljavljenosti društva ne gre presojati po posameznih individualistih in samoljubnežih. Prenehati bi veljalo tudi s kolobarjenjem vodstvenih funkcij, na primer od fakultete prek akademije do muzeja in nazaj. Ustanove, kjer kdo dela, bi nas morale malo zanimati. Poglavitna bi morala biti delavnost in program. Program pa bi moral biti dolgoročen in na drugi strani odprt za manjše sprotne akcije. Med oblikami dela, nekoč uveljavljenimi, ki bi jih nujno bilo treba obnoviti, so periodični sestanki, na katerih bi sproti pretresli vse pomembnejše strokovne rezultate. Zelo pomembna bi bila večja pritegnitev študentov v delo društva. Sicer pa bi moral biti med osrednjimi problemi društvenega življenja še nadalje etnološki strokovni tisk, posebej tisti del, ki ga izdaja SED: Glasnik in Knjižnica Glasnika SED.

Naško KRIŽNAR: Ker je anketa, na katero odgovarjam, zastavila spraševanje o takorekoč vseh možnih problemih delovanja SED v preteklosti in sedanjosti, sem se odločil, da odgovorim na vse iztočnice hkrati, ne da bi se spuščal v podrobnosti, ki bi lahko zakrivala pogled na celoto. Morda je prav kratek razmislek o globalni problematiki potrebnejši kakor pa ukvarjanje z operativnimi podrobnostmi, ki se bodo v vsakem primeru razrešile, če bo globalni položaj SED saniran.

SED je zame predvsem strokovno društvo in ne pregrešam nobenih oblik "množičnega" udejstvovanja, niti v smislu družbene komponente, niti v smislu množičnih projektov. Drugo pa je seveda možnost inavguracije novih idej in njihovega preverjanja v ožjih interesnih skupinah, tovarišijah, ki jih (lahko) omogoča društveno življenje. Morda je to stališče posledica moje ožje usmeritve v zadnjih letih — vizualne etnologije. Na tem področju sem že od začetka osamljen in mi je zato tudi SED, takšno kakršno je, v dovolj veliko oporo pri iniciaciji strokovnih inovacij.

Predstavljam si, da se vse nove ideje praviloma širijo v obliki spirale iz jedra (posameznika), kjer so se splošne, navzven v vedno širše okolje po določeni hierarhiji. SED je samo ena od transmissij za širjenje strokovne etnološke misli. Številni slovenski etnologi se te možnosti sploh ne poslužujejo, kar je lahko razlog za zaskrbljenost, pa ne zaskrbljenost za te posameznike, ampak zaskrbljenost nad nezadostnostjo, nerazvitostjo društvenega organizma, da bi omogočil uresničevanje najširše pahljače interesov. Funkcioniranje SED poteka po naslednji hierarhiji:

- posameznik (član SED)
- strokovni odbor
- izvršni odbor
- občni zbor
- slovenska in jugoslovanska etnološka srednja z institucijami slovenski narod
- planetarni prostor.

Gotovo je, da prihaja v funkcioniranju društva do interferenc in do selekcije idej, od katerih se nekatere s pomočjo društvene hierarhije dvignejo na višjo raven, druge pa ostanejo v osnovi. Mehanizem društva mora

tudi nekako preprečevati, da se društvo ne privatizira, oz. da se nekatere ideje ne privilegirajo. Odsotnost vere, da bo razvoj stroke demantiral na silo vrnjene ideje in povzdignil v prvi fazi krivično ali pomotoma nepriznane, je povzročila, da številni slovenski etnologi danes pasivno spremljajo življenje SED ali pa so za društvo mrtvi. (Ali ne s tem tudi za slovensko etnologijo??)

Če že govorimo o izboljšanju delovanja SED, bi rekel naslednje.

Naloga društvenega organizma v funkciji transmissije, je vključiti v delovanje društva čimveč močnih generatorjev idej in omogočiti širjenje teh idej skozi društveno hierarhijo ter jih po možnosti lansirati v čim širši prostor. Vlogo društva vidim v službi teh idej, v službi članstva SED. Močan društveni instrument za opravljanje te službe je Glasnik SED.

Iz zgodovine slovenske etnologije, vključno z najnovejšo, je poznano, da nismo lansirali veliko idej v širši prostor, nikdar čez rob stroke, v nacionalni ali planetarni prostor. Če pa so nekatere krožile v širšem prostoru, jih nismo lansirali etnologi, ampak v razvojeneli obliki naši epigoni, čemur je zelo naklonjena folklorizacija slovenskega naroda v zadnjem času. Iz tega sledi, da je boj za uveljavitev etnoloških idej izven polja stroke hkrati boj za zdravje slovenskega naroda, ne proti folkloristiki, ampak proti folklorizaciji tesnobne in zatohle slovenske domačije.

Koliko možnosti pa ima društvena sfera, da vpliva na razvoj ugodnih družbeno političnih okoliščin, oziroma koliko možnosti ima SED kot sestavni del sodobne slovenske družbe, da se uveljavi na področju širšega družbenega interesa?

Trenutna dolgoročna politika usmerjanja Slovencev stran od intelektualnega ustvarjanja v službi multinacionalkam ne dopušča veliko upanja, da bi SED lahko v kratkem bistveno izboljšalo svoje delovanje v opisani smeri. Nasprotno, lahko se zgodi, da bo vedno več odločnih prostostrelcev zapuščalo vrste društva in si poskušalo druge transmissije, ali pa da bo pod vplivom širše družbene klime nastajalo vedno več etnoloških polizdelkov po okusu Trefaltove publike.

Menim, da je gornja ocena položaja lahko popolnoma zgrešena, poučna pa ostane dialektična odvisnost, ki jo odgovor sugerira, to je odvisnost zdravja SED od zdravja sodobne slovenske družbe.

Ingrid SLAVEC: Zdi se mi, da ob nezadovoljstvu z delovanjem SED, ki je bilo izrečeno in ga je bilo občutiti predvsem na nekaj zadnjih občnih zbiorih, pa tudi ob siceršnji mlačnosti in mrtvili, ki ju omenja urednik Glasnika, pozabljamo, da društvo ni nikakršna imaginarna tvorba, na katero bi lahko zvrčali krivdo za domnevne razmere. Kakor da bi po načelu, da je kovačeva kobila vedno bosa, pozabili ali prezeli, da so društvo njegovi člani. Člani pa so zato, da bi v njegovih okvirih skupno razmišljali o strokovnih problemih, saj je SED strokovno društvo.

V društvu so bile v zadnjem desetletju splošne in uresničene številne plodne zamisli in spodbude, ki so kljub včasih malce nestrpnim, vendar konstruktivnim disputom, vendarle bile v interesu večine slovenskih etnologov. Društveni prostor je bil (in je), vsaj sama sem prepričana o tem, dovolj odprt za raznovrstno dejavnost in pobude, ki jih je dovolj društveno vodstvo sprejemalo in uresničilo v obliki različnih posvetovanj in drugih akcij. Seveda pa ni moglo in ne more speljati tistega, kar ni izoblikovano kot predlog ali problem. Poleg tega ni mogoče "zahtevati", da bo vedno samo izvršilni odbor in že poznani glasnejši člani vrelec zamisli in načrtov in hkrati še "izvajalci". Po drugi strani delovanje nobene skupnosti nikoli ni nepretrgano vzpenjajoča se krivulja, temveč pozna boljše, uspešnejše in mirnejše obdobja. Delovanje društva, kakor se kaže navzven, vedno bolj ali manj verno zrcali interese članov in njegovo notranje življenje. Če je njegova živahnost samo idealna zamisel ali predstava brez konkretnih spodbud, želja ali celo potreb,

so temelji trhli. Sama sem prepričana, da v našem primeru to ni res, vendar me molk in tožbe strokovno in človeško vznemirjajo. Vedeti torej moramo, da društvo ne bo znova vzcvetelo samo od sebe ali od velikih pričakovanj, da se bo kaj zgodilo.

Vodstvu društva predlagam, da na osnovi interesov članov oz. njihovih pobud oživi "tradicionalno preskušene", pa žal zamrle oblike sledenja aktualnemu strokovnemu dogajanju (pogovori ob izdih knjig, zaključnih raziskavah, poročanje o strokovnih obiskih, potovanjih, posvetih doma in na tujem...). Za širši krog bi bile zanimive predstavitve dela posamičnih strokovnih komisij oz. muzejskih, varstvenih, "medijskih", znanstvenoraziskovalnih problemov na poglobljenejši strokovni ravni, vse pripravljene po potrebi in za tiste, ki jih to zanima.

V okviru komisije za znanstvenoraziskovalno delo predlagam zbor delovne skupine za izpeljavo dolgoletne zamisli — izdelave temeljnih etnoloških priročnikov v slovarski in enciklopedični obliki. Ta naloga je sicer del raziskovalnega dela na Oddelku za etnologijo FF, vendar po obsegu presega strokovne moči na oddelku, hkrati pa je pomembna za slovensko etnologijo v celoti.

To bo pa naš novi pripravnik naredil!

Marko TERSEGLAV: Ko smo sredi 70. let snovali enotno društvo, med nami najbrž ni bilo zanikovalca tega dolgo pričakovanega dejanja, saj smo vsi čutili, da potrebujemo društvo kot skupno interesno področje vseh etnologov, folkloristov in drugih. Nastajale so vizije o večjih, nerazdrobljenih akcijah, o okolju, kjer bodo uresničene tiste pobude in želje, ki so bile v institucionalnih okvirih neizvedljive. Društvo je s svojo zunanjo-organizacijsko dorečenostjo in z notranjo akcijsko-aktivistično usmerjenostjo uresničevalo želje članov. Tudi strokovni izzivi in zagnanost posameznikov so bili enkratni, kar so dokazovali društveni (četrtkovi) sestanki, pa volja po spremembah dela, pa skupne akcije (vprašalnice), posvetovanja (Brezice itn.), kakor tudi enotnejši nastopi etnologov v javnosti.

Zadnji čas pa je slika precej spremenjena. IO SED se trudi, da bi delo v večjem zamahu teklo naprej, a ni več začetnega članskega entuziazma. Redki sestanki so vedno slabše obiskani, akcij in posvetovanj se udeležujejo le še najbolj zagreti, društvo kot interesno področje pa zgublja pomen. In zakaj je IO ostal tako rekoč sam, zakaj le sam predlaga akcije, ki jih potem skoraj sam

izpelje? Zdi se mi, da je bil IO v začetku le usklajevalec pobud, ki so prihajale iz "baze", po sili razmer pa mora biti danes pobudnik, s tem pa tudi "vsiljevalec" programa in dela. Zato se v društvu razvija vedno večji formalizem, upada pa široka "frontna" osnova društva. Sam sem v času svojega predsednikovanja veliko razmišljal o društvenih problemih in po pogovorih z nekaterimi člani, sem dobil jasnejšo sliko za vzrok mrtvila v društvu:

1. Začetno navdušenje je pač zgubilo nekoliko sapa, kar je razumljivo.

2. IO je postal preveč "zakonodajalski", zanemaril je začetno demokratičnost, ko ni znal uskladiti več raznorodnih interesov.

3. Društvo je izgubilo značaj interesnega področja, postalo je formalistična skupnost: k temu so prispevali nekaj tudi člani sami, zaradi zasebnosti in neiniciativnosti.

4. Zapiranje v zasebnost in umik nekaterih delovnih članov pa gre iskati v včasih pregrobnih oz. prepirljivih razpravah, ki so ukinjale interesni in strokovni pluralizem, ki naj bi bil osnova društvenega dela.

Ob tem pa moram dodati še nekaj osebnih opažanj. Vedno sem menil, da mora v novem društvu priti do strokovne diferenciacije med raznorodnimi idejami in pogledi. V taki diferenciaciji sem videl le plodno strokovno razgibanost, saj so se v "spopadih" različnih mnenj kristalizirale nove ideje. Obenem pa smo raziskovalci in delavci v različnih etnoloških disciplinah preverjali svoje metode, spoznavali smo druge probleme in poglede drugače usmerjenih "šol", njim pa smo razkrivali lastne probleme in naše vizije. Pri tem pa smo naredili neopustljivo napako, da smo strokovno diferenciacijo "prignali" do nepotrebne polarizacije. S tem pa se je začel ožiti prostor za tretji, četrti, peti pogled, ki so svoje zavetje zato nujno iskali in našli v osebnem delu, ki je bilo zavezano le raziskovalčevi strokovni in človeški etiki, kar pa je bilo seveda mnogo lažje, kakor "razgaljati" se v društvu, kjer je hotel vsak biti le učitelj ali pa pasivni poslušalec. "Zasebniki" seveda niso več čutili društva za svoje.

V začetku je enotno društvo veliko obetalo. Predstavljalo je olajšanje po mnogoletni razdrobljenosti in to vlogo opravlja še danes. Danes je ostra polarizacija zginila, vendar se zdi, da nekoliko prepozno, da bi društvo tako kakor v začetku čez noč postavili na noge, saj smo zgubili precej članov, ker je zasebnost pač lažja pot.

Za ponovni razcvet društva bi morali ponuditi edino možno obliko društvenega življenja in dela — interesnost. Sicer je v društvu to že stara praksa, od prvih dni do danes, vendar moramo računati, da moramo med delom članstva vzpostavljati novo zaupanje. Do tega pa je še dolga pot.

II.

Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije

Slavko KREMENŠEK: Ne vem, da bi v Portorožu kdo zatrjeval, "da bi bilo potrebno vzporednice zasnovati čisto na novo." Pač pa je dr. Matičetov v svoji razpravi rekel, če smo ga pravilno razumeli, da bi bilo treba z vzporednicami začeti na novo, če bi jih še ne bilo. S tem je očitno hotel reči, da so neogibno potrebne, da je zelo prav, da so. Mislim, da je res tako. S tem pa seveda še ni rečeno, da so srečanja med slovenskimi in hrvaškimi etnologi že taka, kakršna bi si želeli. Ker pa smo z njimi pravzaprav šele pri začetku, bi za zdaj ne mogle biti dosti boljše kakor so. Seveda pa bi si v bodoče želeli vse manj govorjenja drug ob drugem in vse več razpravljanja drug z drugim. Vzporednice bi resnično morale biti vse bolj primerjalno usmerjene, izhajati bi morale iz obojestranske, slovenske in hrvaške etnološke danosti, iz vzporednih pogledov in razmer, značilnih za to in ono stran nacionalne meje. Ta k sreči ni navzkrižna in zato omogoča "akademsko" razpravo o vseh bistvenih etnoloških vprašanjih, ki glede na značaj etnološke vede tičijo še zlasti v

etničnih podobnosti in razločkov. Komur je narodnost (nacionalnost) ena od konkretnih zgodovinskih pojavnih oblik etnosa in s tem tudi etnološkega zanimanja, bi moral biti možnost reševanja etnoloških strokovnih vprašanj, morda še zlasti tistih s teoretičnim priokusom, na tako ugodnem "terenu", kakršen je slovensko-hrvaško obmejno območje, samo vesel. Zato ne kaže biti po trikratnem srečanju nikakor nestrpen, tudi ne nejevoljen zato, ker v nakazano smer v Ormožu, v Varaždinu in tudi v Portorožu še skoraj nismo krenili. Vsa tri srečanja velja jemati bolj kot nekakšno ogrevanje. Razumljivo pa je, da bi ne bilo smotno predolgo ostati le pri tem.

Za novo kvaliteto, za katero bi si kazalo v okviru prirejanja vzporednic prizadevati, seveda ne bodo dovolj le periodična srečanja, na katerih bo vsaka stran priložila svoj delež, čeprav v svojih okvirih še tako skrbno pretehtan. To bi bilo še nadalje, kot rečeno, le govorjenje drug ob drugem, tudi drug drugemu, ne pa drug z drugim. Za višjo kvaliteto bodo potrebni vnaprejšnji skupni dogovori o skupnih temah, o opredeljenih skupnih problemih, ki jih bomo reševali vsak s svojega zornega kota, vsak iz svojih razmer. Lahko kajpak tudi zamenjamo: hrvaški kolegi si bodo tu in tam (kar bi bilo zelo koristno) izbrali slovensko tematiko in slovenski etnologi analogno temo na hrvaški strani. In temu podobno. V razgovorih v odmoru sem si v Portorožu že dovolil nekaterim kolegom izraziti vprašanje, ki sem ga pred časom posredoval tudi vodstvu Spominskega parka Trebče: ali ne bi bilo mogoče med drugim razmišljati o vsakoletni etnološki in kasneje morda še širši zgodovinski poletni "šoli", na kateri bi se srečevali slovenski in hrvaški študentje etnologije, ki bi skupaj načenjali strokovna vprašanja v nakazani smeri? Študentom bi se kajpak lahko pridružili tudi starejši etnologi. Takšna "šola" bi bila navezana na kompleks spominskega parka Kumrovec—Trebče, tu bi imela svoj domicil. Lahko pa bi se selila še na drugo mesta ob Sotli, Kolpi in Dragonji, če bi bile za to razmere ugodne. Tu bi si izmenjavali poglede, značilni za slovensko in hrvaško etnologijo, in bi iz omenjenih podlag opravljali skupne oziroma paralelne konkretne raziskave. Morda bi bila taka "šola" smotna na vsakem območju, ki bi ga zajemale naslednje vzporednice, na katerih bi bili posredovani rezultati poprejšnjega skupnega dela. Nekaj takega smo v nastajanju morda že videli v Portorožu ob predvajanju filmov o pustovanju.

Možnih oblik predpriprav, ki bi nas bolj približale nakazanim ciljem vzporednic, ki so se, kar, zakoreninile, je vsekakor več. V središču naše pozornosti bi morala biti pri tem še zlasti teoretična poglobitev stroke. Ta nam manjka. Resnično primerjalni pristop pa mora biti dovolj gotova pot v to smer. V tem vidim poglobitveni pomen vzporednic. So pa seveda še drugi; sodelovanja med jugoslovanskimi etnologi na primer ni bilo nikoli preveč. Sodelovanje s hrvaškimi kolegi pa je že doslej dalo nekaj zelo plodnih in neposrednih rezultatov.

Še tole: pomanjkljivost Portoroža (poleg številnih oblik) je morda bila ta, da se nismo jasno dogovorili, kaj je bilo doslej na področju Istre z zornega kota etnologije že storjeno in kaj bi bilo treba prvenstveno raziskati v bodoče — do ponovnega srečanja. Istra bi namreč morala priti prej ali slej spet na vrsto za ene bodočih vzporednic. Če bi si v Portorožu izdelali načrt, kaj je treba v bližnji bodočnosti na slovenski in na hrvaški strani neopogibno raziskati (v čim večji možni meri usklajeno), kaj popraviti, bi ob bodočem srečanju med drugim lahko ugotovili, v kolikšni meri smo pripravljeni na načrtno strokovno delo, ki je temelj za vsakršne večje strokovne uspehe. Brez načrtnosti bi se tudi vzporednice počasi res lahko sprevrgle le v bolj ali manj uspešna družabna srečanja, strokovno kolorirana, za katera bi se spraševali, če so "sploh potrebna". Za zdaj pa je kljub omenjeni pomanjkljivosti Portoroža zastavljeno vprašanje prezgodnje in neprijetno.

Aleksandra MURAJ, Dunja RIHTMAN-AUGUSTIN:
Buduči da nemamo dovoljan uvid v sve djelatnosti SED-a potaknuti vašom anketom iznjel ćemo mišljenje o onim aktivnostima u kojima smo sudjelovali, a to su "Paralele".

Smatramo da su ti naši zajednički susreti potrebni i korisni. U njihovu ocjenjivanju trebalo bi razlikovati prva dva savjetovanja (Ormož, Varaždin), posvećena povijesnom razvoju etnološke misli (s kojima sustavnu cjelinu čini i susret u Rogaškoj Slatini) od trećeg u Portorožu, čiji je sadržaj bio drugačiji. Mislim da su prva dva savjetovanja bila ispravno zamišljena s obzirom na periodizaciju. Da li su mogle biti bolje pripremljena teško je reći kad je princip rada takav da je izbor teme i pristup izlaganju bio demokratski prepušten cjelokupnom članstvu, a nije bio (selektorski) naručen. Osim toga moralo se voditi računa o postojećim autorima i njihovim interesima. Ipak smatramo da su oba savjetovanja postigla rezultate, a oni su konkretizirani u dvije knjige ("Zgodovinske vzporednice...", Ljubljana 1982. i "Etnološka tribina" 6—7, Zagreb 1984.). Rezultati su dvovrsni: a) zbir su mnogih novih ili dosad manje poznatih činjenica iz povijesti naše discipline; b) posredno odražavaju teorijsko-metodološki pristup autora priloga, pa je time omogućen i uvid u duhovno stanje hrvatske i slovenske etnologije na početku 80-tih godina 20. st.

Susret u Portorožu, koji je bio prvi posvećen pregledu razvojnih procesa u tradicijskoj kulturi susjednih slovensko-hrvatskih područja, pokazao je potrebu da razjasnimo na koji bi način trebalo dalje raditi. Tim više što HED predlaže da se naredni sastanak održi u decembru 1985. u Karlovcu, na kojem bi bio obuhvaćen prostor Karlovačkog Pokuplja i Bele Krajine.

Smatramo da bi težište u pristupu trebalo biti što više na paralelnom. To znači da bi većina referiranih tema trebala pokriti oba geografska prostora u približno istom vremenskom razdoblju. U provedbi to bi mogao učiniti ili jedan autor ili više njih. U ovom drugom slučaju predlažemo da se uspostave izravni kontakti među autorima, a smatramo da bi bilo idealno kada bi se provodila i zajednička istraživanja. Stoga bi bilo potrebno da se slijedeći susreti planiraju za duže razdoblje, kako bi se svi dogovori i prethodne radnje mogle na vrijeme pripremiti. Čini nam se da bi se putem nekoliko tako obrađenih pojava ili kompleksa pojava, referiranih na pojedinim savjetovanjima i smještenih u odgovarajući povijesni i društveno-ekonomski kontekst, moglo doći i do širih i dubljih etnoloških zaključaka, kako o razmatranom prostoru tako i o cjelokupnoj kulturnoj situaciji. A vjerojatno bi se usporedbom ili kombiniranjem različitih metodoloških pristupa moglo doći i do novih teorijskih spoznaja. U tome vidimo smisao održavanja takovih susreta.

Smatramo stoga da "Paralele" nisu promašena investicija, već da ih treba tretirati kao investiciju koja je neke produkte već proizvela, a uz dalju konstruktivnu suradnju, sadržajnu doradu, te dugoročnije planiranje proizvodni bi mogli biti, nadamo se, i kvalitetniji.

(Napominjemo da smo konkretni preliminarni prijedlog o načinu pripreme savjetovanja u Karlovcu uputili predsjedništvu SED-a.)

Na kraju, čestitamo našem društvu na uspješnom radu a naročito želimo pun uspeh ankete.

III.

Interdisciplinarna posvetovanja

Slavko KREMENŠEK: Moram priznati, da sem po Mariboru glede naših dvogovorov z drugimi strokami malce disgustiran. Ne bi vedel natančneje povedati, zakaj. Zelo možno je, da gre za močno subjektivno pogojene občutke brez objektivne podlage. Toda subjektivno nerazpoloženje je vendarle raslo v stiku z zgodovino in zgodovinarji, čeprav najmanj s tistimi, ki so bili v Mariboru. Ljubljanska zgodovinarska šola ima pač nekaj strokovnega aristokratizma v sebi, ki se ga največji del njih, ki so šli skozi to šolo, v večji ali manjši meri navzame. Tudi nezavedno. Imamo občutek (morda pristranski), da ljubljanski zgodovinarji, kljub drugačnemu zatrevanju in trudu nekaterih med njimi, etnologije in etnologov v bistvu le še ne upoštevajo kot enakovrednih sogovornikov. Seveda tudi kot enakovrednih sodelavcev ne. Drugače si ni mogoče razlagati dokaj odločne zavrnitve razprave o delitvi dela v obliki priznanja matičnosti za posamične problemske sklope. Čeprav se slovenski zgodovinarji s preučevanjem ljudske kulture pa tudi načina življenja nikoli niso kaj prida ukvarjali in ni videti, da bo glede tega prišlo do kakšne bistvene spremembe v bližnji bodočnosti, niso bili za organizirano delitev dela. Brez poskusa iskanja nekega trdnjega dogovora, ki bi vodil k skupnemu cilju na kakovostno višji ravni, ostajamo le razpravljalci, ki se že vnaprej ostresamo vsakršnih medsebojnih obvez. To pa ni daleč od kavarniške razprave, kjer gre bolj ali manj le za to, kdo se bo pokazal pametnejšega. Mislim, da je volje po načrtnem delu v slovenskih zgodovinskih vedah (vključno z etnologijo) premalo. Brez take volje pa ostajajo razprave, kakršne smo imeli skupaj z arhitekti, slavisti in v Mariboru z zgodovinarji, brez pravega soka. Zgleda, da si po teh razpravah le etnologi nalagamo določene obveze, kar pa konec koncev niti ni slabo. Tako imamo v predmetniku vzgoje etnoloških

kadrov predmet Etnologija in arhitektura; nedvomno s koristjo. Glede folkloristike, za katero se je zavzela razprava s slavisti, smo prepustili iniciativo sogovornikom. Pa bi bilo očitno koristno, da bi se etnologi bolj angažirali v tej smeri. V novi učni načrt smo na Oddelku za etnologijo po Mariboru vključili zgodovino. Pričakujemo, da so v skladu s predlogi, ki so bili izrečeni v Mariboru, etnologijo vključili v svoj načrt zgodovinarji. V skladu z nakazanimi skušnjami bi bilo prav, če bi za uresničitev zamisli o skupni tekoči bibliografiji za vse zgodovinske vede na Slovenskem še nadalje dajali pobude etnologi.

Nikakor pa bi ne bilo prav, če bi v zvezi z Mariborom ostal le pri nakazani jeremiadi. Marksistični center univerze v Mariboru je bil enkratni gostitelj. Udeležba na posvetovanju je presegla vsa pričakovanja. Kolegi zgodovinarji, ki so bili soorganizatorji posvetovanja v Mariboru, so glede na razmere v zgodovinarskih vrstah napravili vse, da bi posvetovanje uspelo. Zanimivo bi bilo zvedeti, kakšne občutke so oni odnesli iz Maribora. Verjetno so bili skupaj z nami še zlasti nezadovoljni v tem, da ni stekla razprava o temeljnih konceptualnih vprašanjih slovenskega zgodovinskega raziskovanja v najširšem pomenu besede, se pravi o teoretični podlagi vseh zgodovinskih ved. Za kaj takega bi seveda moralo biti zastopstvo širše. Vendar take razprave ni mogoče več odlašati (razprava te vrste, ki so jo organizirali leta 1980 zgodovinarji v Cankarjevem domu v Ljubljani z uro v roki in nato zapravili še magnetofonski trak, objavili pa pristransko oceno razprave, kajpak ne šteje). Če bi bila razprava organizirana, bi bilo treba neogibno kreniti na pot, v Maribor ali kam drugam. Pa ne da bi morali biti za kaj takega pobudniki spet etnologi?!

Ingrid SLAVEC: Priprave in sodelovanje v dialogih z drugimi vedami naj se nadaljujejo, kolikor temeljijo na strokovnih potrebah in problemih, predvsem pa na skupnih raziskovalnih načrtih, pogovorih o konkretnih raziskovalnih rezultatih, manj pa na iskanju stičišč in ločnih za vsako ceno. Iz razpravljanja s slavisti, arhitekti in zgodovinarji imamo dovolj dobre skušnje. Poleg tega je slovenska etnologija dosegla tisto strokovno raven, ko ji ni treba nenehno polagati računov, se zagovarjati, braniti in utemeljevati svojo strokovnost in potrebnost. To seveda ne pomeni, da nam ni več treba premišljati o sebi; mislim, da je stalno preverjanje nujna sestavina raziskovalnega in študijskega dela, ki ga lahko društvo razvija s takimi prireditvami.

Podobno velja tudi za sodelovanje z drugimi jugoslovanskimi etnologi, ki si ga zamišljam predvsem v obliki pogovorov o ožjih strokovnih problemih teoretske in

praktične narave (tematski posveti) in v skupnih raziskavah (seveda, če je za to interes živ). (V društvenem okviru bi bilo morda v zvezi s tem dobro zbrati in objaviti podatke o dosedanjih stikih in sodelovanju z ustanovami in pozamezniki v drugih jugoslovanskih republikah, pa tudi na tujem.)

Dvom o potrebnosti in plodnosti strokovnih srečanj vseh vrst je najbrž v strokovnem pogledu povsem odveč, kajti take diskusije in stiki vedno prinesejo kako osvežujočo misel ali pa vsaj zelo nazorno pokažejo strokovne razmere in raven, skratka — bogatijo strokovno vednost. Morajo pa biti seveda premišljeno pripravljena z vnaprej določenimi temami in sodelavci. Zato se mi zdijo ustreznejši ožji in specializirani krogi kakor veliki kongresni zbori, kjer se velikokrat govori o vsem in ničemer hkrati. Posvetom za vsako ceno in brez pravih razlogov se je treba odreči.

Marko TERSEGLAV: Sodelovanje etnologije z drugimi, predvsem družboslovnimi vedami je danes nujnost. S tem pridobiva etnologija sama, hkrati pa drugim vedam predstavi predmet svojega raziskovanja in metode dela. Prav v zadnjih letih se je pokazalo, da si marsikatera družbena veda želi nekaterih odgovorov prav od etnologije, saj se v svojih raziskavah srečujejo z etnološkimi dejstvi in problemi, ki pa jih ne poznajo dovolj. Na take želje bi morala etnologija takoj reagirati, vendar postopno, to se pravi, da bi morala dati drugim vedam le toliko, kolikor te želijo. Na začetku bi bilo potrebno poiskati npr. tiste skupne točke, ki bodo olajšale začetno "tipanje" in omogočile plodne dialoge. Zato prvih poskusov interdisciplinarnih pogovorov ne bi kazalo obremenjevati s širokimi zamahi in z vsemi problemi naenkrat. To naj bi teklo postopno. Začetnih pogovorov niti ne gre obremenjevati z institucionalnimi problemi niti z nestrpnostjo zaradi ozkosti drugih ved.

Prav razprave o sodelovanju so bile zelo pomembne točke ustvarjalnega dela SED v zadnjem desetletju. Že dejstvo, da so bili etnologi pobudniki teh pogovorov dosti pove, še razveseljuje pa je dejstvo, da so pogovori med vedami poživili razmišljanja o samem sebi, o sedanjem metodološkem in operativnem stanju ved. Vsi smo morali razmišljati tudi o delitvi dela itn. Zato kaže s takimi pogovori nadaljevati. Dosedanji rezultati pogovorov med etnologijo in arhitekturo, slavistiko, zgodovino pa so nekoliko manj oprijemljivi, ker smo se razmejevali in iskali velikokrat razdruževalna stališča, manj pa smo dograjevali stiščja.

Etnologi pa se moramo za pogovore z drugimi vedami bolj strokovno vzgajati. Ni zadosti naša dobra volja in odprtost, kajti računati moramo tudi na predsodke ali togost drugih. To pa bi se dalo preseči z našo strokovno pripravljenostjo in širino (ne popuščanjem). Zato ni dovolj, da na takih posvetovanjih pošiljamo v "ogenj" le nekatere dežurne, vedno aktivne etnologue, ostali pa obstajajo ob strani in se zdi, kakor da ne morejo hoditi vstric z razpravljalci drugih ved. To daje lažen vtis, da etnologji nimajo dovolj znanja ali pa da se na tihem konfrontirajo z lastnimi "delegati". Mogoče pa tudi se? Seveda pa si ne znam odgovoriti na vprašanje, zakaj kljub etnološki dobri volji in odprtosti, kljub znanstvenim argumentom, nismo tako prepričljivi, kakor bi hoteli. Vem, da ni krivda samo pri nas, saj gre za nezaupljivost in včasih tudi togost sogovornika. Vendar brez strokovne in taktične usposobljenosti etnologov, teh začetnih težav ne bo moč hitro odpraviti in lahko se zgodi, da bodo razgovori dveh ved zašli v gluh monolog, ne pa v ustvarjalni dialog.

IV.

Kako s pripombami drugih ved?

Slavko KREMENSEK: Pripombe na račun etnologije, o katerih je mogoče tu pa tam kaj slišati in v zadnjem času celo brati, bi morali sprejemati kot naravni pojav, če ne bi

bile krivične. Tako pa seveda ne moremo in ne smemo molčati. Na primer: na posvetovanju v Mariboru je bilo rečeno, da se etnologi lotevamo "mamutskih" projektov, ki jih ne zmoremo. Kritiki je očitno mislil na raziskovalni program Način življenja Slovencev v 20. stoletju, ki ga v okviru usmerjenega raziskovalnega programa Etnološka raziskovanja ob delni finančni podpori Raziskovalne skupnosti Slovenije izvaja Filozofska fakulteta tudi z zunanjimi sodelavci. Ni odveč, če povemo, da je bil kritiki kot predsednik sveta Znanstvenega inštituta filozofske fakultete soprodpisnik predloga programa. Redke kritične pripombe, ki jih je bilo mogoče doslej slišati na račun omenjenega programa, so se nanašale — prav nasprotno — na njegovo omejenost le na 20. stoletje. Projekt Način življenja Slovencev v 20. stoletju res ni razbit na posamične naloge in nalogice, kakor velja to za nekatere neetnološke programe, ni pa "mamutski"; menim, da je zasnovan dokaj realno (tudi zaradi svoje omejenosti na naše stoletje) in je že mogoče pokazati določene rezultate.

Največ pripomb je bilo v zadnjem času naslovljenih na etnološko dejavnost v spomeniškovarstveni službi. Na enem zadnjih sestankov etnologov-konservatorjev je bilo lepo povedano, na čem temeljijo omenjene pripombe in v čem so krivične. Prepričan sem, da se bodo kolegi, ki delajo v zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine, oglasili in povedali kritikom, kar jim gre. Torej: ne kaže molčati. Posamezni zgodovinarji so bili poldrugo desetletje in več kritični glede določenih težav in v slovenski etnologiji. Vendar jim nismo ostali ničesar dolžni. Končno so priznali, da je povsem upravičeno etnološko zanimanje tudi za sodobnost in za mesta, za razmerje človeka do kulturnih prvin in za opredelitev "načina vsakdanjega življenja" in vseh njegovih prvin kot temeljne naloge etnološkega raziskovanja (Traditiones, 10—12, 1981—1983, str. 215). Za kaj drugega pa se nismo zavzemali.

Vladimir KNIFIC: Vsaka stroka je deležna kritike sorodnih strok. Tudi etnologi smo kritični do drugih. Na kritike pa se odgovarja z delom, s prikazovanjem in rezultati dela. SED brez predstavitve lastnega etnološkega dela ne more zastopati etnologije kot stroke, njeno usmeritev idr. Društvo pa naj bi združevalo tiste, ki so pripravljene braniti stališča stroke in delati za njeno vključevanje v celovito predstavljanje etnosa kot predmeta različnih strok.

Kritike so najbolj neprijetne takrat, ko etnologi sami podučujemo etnologue, kaj bi morali oz. kaj niso storili, nočemo pa videti tega, kar je že narejeno.

Marko TERSEGLAV: Pripombe na račun etnologije so vedno bile in bodo. Imamo namreč absurdno situacijo: po eni strani je etnologija v samem vrhu "paradnih" nacionalnih ved, po drugi strani pa neetnologi s to vedo nimajo kaj početi. Vendar je etnologija dolžna odgovorjati na vse javne in manj javne pripombe. To dela in zdi se mi, da dovolj uspešno. Osebnostno menim, da so v zadnjem času najaktualnejše pripombe umetnostnih zgodovinarjev (predvsem gre za spomeniško varstvo). Veliko očitkov izhaja iz strokovne ozkosti, nekaj je operativnih, nekaj očitkov iz metodne zgodovine pa je strokovno vznemirljivih (v pozitivnem pomenu) in kar kličejo k pogovoru. Najprej pa je treba vse te pripombe zbrati, nato pa aktivirati vse etnologue za pogovor. Tudi tu se je potrebno vzgajati, kakor sem omenil v prejšnjem poglavju. Opustiti je treba neproduktivnost in se poglobiti v konkretne primere. Prve lastovke so se že pokazale, saj nekateri etnologi v spomeniškovarstveni službi uspešno opozarjajo, da ne gre samo za akademske probleme. Če jih umetnostni zgodovinarji še ne slišijo, ni za obupati, saj gre za dolgotrajen proces, etnologi pa so šele stopili v zavode za spomeniško varstvo, kjer so dolga leta (in še zdaj) kraljevali le umetnostni zgodovinarji z enotno doktrino, z boljšo medsebojno povezanostjo, pa brez večjih razmišljanjskih stresov o etnoloških spomenikih. Pri tem je treba upoštevati tudi dejstvo, da gredo nekatere objektivne stvari bolj na roko umetnostnim zgodovinarjem, saj se ukvarjajo le s spomeniki visoke fevdalne (elitne) kulture, ki so tudi najpreprostejšemu opazovalcu za oko

vabljivejši od včasih neopaznih (po estetskih merilih), a strokovno povednih etnoloških spomenikov. Prepričan pa sem, da etnologi v spomeniškem varstvu razvijajo svojo "doktrino", ki so jo večkrat že tudi predstavili, in da bodo počasi uspeli razviti uspešen dialog in interdisciplinarno delo z umetnostno zgodovino. Prav etnologi v zavodih so za to poklicani. Etnologi v zavodih bi se morali tudi več oglašati po časopisih, saj njihovega dela marsikdo sploh ne pozna. Umetnostni zgodovinarji so tu bolj fleksibilni, čeprav jim je bilo to deloma tudi "navrženo".

Ni pa tu samo umetnostna zgodovina. Gre še za pri-pombe sociologov kulture, antropologov idr., na katera je treba odgovoriti, saj vedno bolj butamo drug ob drugega, ker se vsi rešujemo opredeljenosti 19. stoletja. To ni slabo, slabo bi bilo le, če bi si drug drugemu očitali njegov prostor, svojega pa bi zapirali.

V.

Glasnik in Knjižnica Glasnika SED

Slavko KREMEŠEK: Glasnik SED in Knjižnica Glasnika SED morata ostati pri življenju za vsako ceno. Če nam tone (ali je že potonil) Slovenski etnograf, nam Glasnik in Knjižnica ne smeta. Zato morata biti naša temeljna skrb. Glasnik je nedvomno naše ogledalo; končno tudi zaradi nehonoriranih prispevkov. Zanimivo je vprašanje, "ali Knjižnica dovolj pokriva celotno stroko?". Odgovor je preprost: pokriva jo natanko toliko, kolikor je v "celotni stroki" zanimanje za Knjižnico Glasnika SED. Knjižnica deluje brez lastnih sredstev; morda je tako celo najbolj prav. Tudi mera vlaganja v skupna prizadevanja je na tako najrazvidnejša. Vsekakor pa bi si moralo društvo prizadevati, da bi lahko vsako leto finansiralo natis najboljše diplomske ali magistrske naloge (ali drugačnega študentskega dela), ki bi bila uredništvu predložena na poseben razpis. Če bi bilo mogoče temu dodati še vsakoletni natis nadaljnega zvezka, ki bi ga zaradi obsežnosti ali drugih razlogov predložilo v natis (in ga tudi finansiralo) npr. uredništvo Traditones ali uredništvo Slovenskega etnografa, bi se zdel položaj Knjižnice Glasnika SED spričo sedanjih težav že kar idealen.

Vladimir KNIFIC: Glasnik naj nadaljuje svoje delo, saj je nujno potreben stroki. Potrebno pa je poiskati pot do ispolnjenosti vsebine, t. j. iskanje zunanjih sodelavcev za določeno temo. Glasnik naj nadaljuje s poročili o opravljenem delu (ob ustreznem predhodnem obveščanju). Prav tako naj se nadaljuje "polemika" o sami stroki, saj je le napisano stališče tisto, ki da pozitivne rezultate.

Odgovoril sem na tista vprašanja, ki so mi bliže. Hvala za anketo.

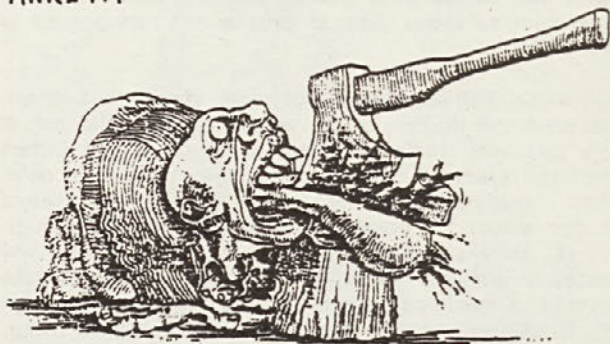
Ingrid SLAVEC: Gradiva s strokovnih posvetov je treba kakor doslej objavljati ali o njih poročati v Glasniku SED. Za objavo obsežnejših tematskih posvetov je mogoče poskrbeti tudi v seriji Knjižnica Glasnika SED. Kriterija, predvsem za slednjo, naj bosta primerna strokovna raven in aktualnost, ki presega strogo etnološke meje. Koncept

Knjižnice Glasnika SED je dovolj širok, če ga presojam po doslej objavljenih delih, da je v njenem okviru mogoče izdati vsak tehtnejši prispevek — od priročnikov, posamičnih razprav, uspešnih diplomskih nalog (tudi magistrskih, če ne najdemo založnika drugje), tematskih zbornikov (npr. tudi prevodi tujih znanstvenih besedil s komentarji) in najbrž še kaj.

Glasnik SED naj ohrani aktualno informativno poslanstvo z željo, da bi bili vsi malo bolj pisoci. Recepta za spodbujanje k pisanju ne poznam, vsi pa radi kaj preberemo.

Uspešno novo desetletje!

ANKETA

Namesto zaključka

Ko je uredništvo Glasnika skupaj z IO SED pripravljalo anketo, je imelo v mislih široko in demokratično razpravo o desetletnem delu skupnega društva. Vsi smo se zavedali nekaterih bleščečih akcij društva v tem obdobju, nismo pa si zatiskali oči pred napakami. Vedeli smo, da nekaj članov ne sodeluje več (hoteli smo zvedeti zakaj), nekateri imajo kritične pripombe, nekateri bi sodelovali, a jih nekaj (kaj?) moti pa ne povejo, ker nočejo ali pa zato niso imeli prilike. Pri sestavljanju ankete smo mislili predvsem na te kritične in nezadovoljne člane, zato smo poskušali napraviti tak vprašalnik, ki bi bil čim manj birokratski in neobremenjujoč, vendar pa bi dal vsem enako in polno možnost, da izrazijo svoje misli pomisleke, nezadovoljstvo in kritične pripombe. V odgovorih pa smo si želeli tudi vizije društvenega dela za prihodnost, ker smo domnevali, da ima vsak član svojo predstavo in želje, ki jih še ni imel prilike povedati in razložiti. Zato smo anketo razdelili na več (opisnih) poglavij z vprašanji, ki naj bi člane spomnila na vse kar so morda že kdaj premišljevali in kar se jim je zdelo v društvu najbolj pereče. Obenem pa smo mislili na tiste, ki so se bolj posvečali (in se še) le nekaterim problemom, zato smo ponudili možnost, da pišejo zgolj o tistem, kar jih najbolj zanima ali prizadeva.

Kljub vsemu je rezultat ankete porazen, saj smo največji pesimisti pričakovali vsaj 30 odgovorov (društvo ima 130 članov). Ob tem se sama po sebi ponuja ugotovitev, da so tudi odgovori na anketo (številčno gledano) prava silka dogajanja v društvu. To drži le delno, saj vemo, da je mnogo aktivnih, premišljujočih in zavzetih članov, a jim pisanje ne gre preveč od rok. Zato bo res treba uresničiti tisti pametni predlog enega izmed članov uredniškega odbora, ki je predlagal, da bomo morali pri Glasniku uvesti novinarje-etnologue, ki bodo z magnetovonom v roki zasledovali društveni in strokovni utrip "na terenu". Če bi bila tako izpeljana že anketa, bi bil rezultat najbrž dosti ugodnejši.

Ob petih članih, ki so odgovorili na našo anketo je seveda nemogoče narediti kakršne koli zaključke, vendar pa se tudi iz teh prizadetih in dobromislečnih odgovorov da nekaj izluščiti.

Prvo spoznanje, ki je skupno vsem je, da ne gre pesimistično gledati na določen upad društvene aktivnosti (šir-

še članstvo). Zanimivo je, da so tudi analize kritičnih stanj dokaj enotne. Omenja se zasebnost, ki je nadomestilo včasih preostre razprave, samoljubje in sektaštvo ipd. Nakazani pa so tudi izhodi, pri katerih velja poudariti, da se anketiranci za novo in nadaljnjo uveljavitev društva, za strokovne sestanke in odprte programe z manjšimi sprotnimi akcijami.

Podpora so dobile tudi "paralele", ki so bile med članstvom nasploh lepo sprejete, kljub nekaterim pomanjkljivostim, ki se jih da odpraviti.

Pisli odgovorov na našo anketo so enotni tudi v ugotovitvi, da mora etnologija vedno odgovarjati na pripombe drugih ved, čeprav se zavedajo, da je to težko delo, saj gre velikokrat za krivične, neznanstvene ali pa vzvišene in cehovske pripombe na račun etnologije.

Skromna anketa kaže, da so člani "čutili" društvo, da jim je potrebno, kakor tudi Glasnik. Dani so bili tudi konkretni namigi IO SED in uredništvu Glasnika za boljše delo, pri čemer pa se anketiranci vzdržujejo vsakršnih "receptov" v izpeljavah.

Pozitivno je, da nobena društvena akcija ni bila označena kot nepotrebna, nekatere (kot npr. sodelovanje z drugimi vedami in še nekatere) so še posebej poudarjene, saj je bila tukaj etnologija tista, ki je dajala pobude in se odpirala, kljub vsem oviram in včasih nerazumljivi rezerviranosti in celo podcenjevanju in cehovski samozadostnosti nekaterih ved.

Seveda pa se postavlja vprašanje, kaj o vseh teh društvenih akcijah v preteklem desetletju sodijo tisti, ki na anketo niso odgovorili. Zaradi tega vprašanja smo se anketne sploh lotili. Krog pa se je sklenil tako, da nismo nič bolj pametni in potešeni kot smo bili na začetku, saj so nas člani žeje prepeljali čez vodo. Torej, začnimo znova.

MARKO TERSEGLAV

Etnološki kongres na Cetinju

Obveščamo svoje člane, da bo kongres jugoslovanskih etnologov na Cetinju od 10. do 13. oktobra tega leta. Teme kongresa so sledeče:

- plenarne teme:
 1. Etnični procesi v stari Črni Gori
 2. Oblike patriarhalne kulture v naši družbi (preteklo in današnje stanje, ki se nanaša na družino, zadrugo, rod, bratstvo, pleme itd.)
 3. Socialisti in etnologija
- teme sekcij:
 1. Verovanja in običaji v zvezi z naravo
 2. Etnologija in šport
 3. Oblačenje (noša, obleka, moda)
- okrogla miza o jugoslovanski kulturi

Za plenarne teme so referati lahko dolgi do 10 tipkanih strani, za sekcijske pa do 6 tipkanih strani. Rok za prijavo tem je 1. julij. Naslov: Etnološko društvo SR Srbije, Knez Mihajlova 35/III, 11000 Beograd. Referati morajo biti oddani do 15. septembra 1985, nato pa bodo recenzirani, njihovi avtorji pa bodo obveščeni, če so sprejeti.

Etnološki pregled

oziroma njegovo uredništvo obvešča, da je rok za oddajo prispevkov za naslednjo številko 1. september 1985.

Naslov uredništva: Etnografski muzej, Studentski trg 13, 11000 Beograd (Veri Rakić).

NEEVROPSKA ETNOLOGIJA

Naša neevropska etnologija med "včeraj" in "jutri"

Ena od pglavilnih značilnosti povojne slovenske etnologije je nedvomno tudi ta, da se je v vrstah strokovnih delavcev uveljavilo zanimanje za neevropske kulture. S tem seveda ne trdimo, da pred tem nismo imeli odličnih raziskovalcev in zbirateljev, res pa je, da je bilo vse do povojnega časa preučevanje neevropskih ljudstev in kultur prepuščeno osebni iniciativi posameznikov, ki so pripadali zelo različnim kategorijam po stopnji in smeri izobrazbe, pa tudi po pobudah, namenih, oblikah in ciljih svojega dela. Pred drugo svetovno vojno sta bila med njimi le dva izšolana etnologa (dr. Niko Županič in dr. Lambert Ehrlich), od katerih pa je prvi svoje etnološko delo tesno povezal s fizično antropologijo, drugi pa s primerjalnim veroslovjem. Neevropske zbirke so večinoma ostale zapre v depojih Kranjskega deželnege muzeja, kasneje pa Narodnega in Etnografskega muzeja in so šele z otvoritvijo Goričan (1964) dobile svoj prvi razstavljalni prostor. Strokovno preučevanje teh zbirk se je prav tako začelo šele v zadnjih desetletjih.

Do današnjega časa so se razmere toliko izboljšale, da imamo v Sloveniji poleg razširjenega muzeja v Goričanih (z novimi prostori v Razstavišču neuvrščeni) še vrsto pokrajinskih muzejev, ki hranijo in razstavljajo večje ali manjše neevropske zbirke. To so muzeji v Celju (zbirka Alme Karlinove), Velenju (azijski batik in Foltova zbirka afriške umetnosti), Slovenj Gradcu (Tretjakova afriška zbirka) in na Ptuj (Kvedrova zbirka azijskih glasbil). Sem lahko prištevamo še Jagrovo neevropsko zbirko, ki jo hrani SAZU, in manjšo staroegipčansko zbirko v Ljubljanskem Narodnem muzeju. Število neevropskih zbirk se bo v Sloveniji v prihodnje prav gotovo še povečevalo. S tem pa postaja neevropska etnologija tudi v muzejskem pogledu vedno pomembnejša in potrebnejša stroka.

Zanimivo je, da so istočasno z odprtjem muzeja neevropskih kultur v Goričanih na ljubljanski Filozofski fakulteti stekla tudi redna predavanja in vaje iz neevropske etnologije (od šolskega leta 1964/65), medtem ko so po prvem poskusu v začetku petdesetih let hitro zamrla, kasneje pa so bila delno vključena v okvir fizične antropologije. To dokazuje, da je razvoj obeh ustanov (Oddelka za etnologijo in Slovenskega etnografskega muzeja) na tem področju potekal vzporedno. Obe sta tudi danes edini nosilki razvoja neevropske etnologije v Sloveniji. Pri tem imata seveda vsaka svoje specifične naloge, ki pa se medsebojno prepletajo in dopolnjujejo.

Oddelka za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani ima dvojno funkcijo: pedagoško in znanstveno-raziskovalno. To po logiki stvari velja tudi za področje neevropske etnologije na fakulteti. Učni program je doslej upošteval neevropsko etnologijo kot predmet, ki daje študentom predvsem splošen informativni pregled, vendar brez posebnih možnosti specializacije v času rednega in podiplomskega študija. S povečevanjem zanimanja med študenti in naraščanjem (za enkrat še neizkoriščenih) potreb po kadrih s takšno specializacijo, je ta koncept postal preozek in zastarel. Zato smo v šolskem letu 1984/85 za interese uveli poseben seminar iz neevropske etnologije, v prihodnje pa bo treba misliti tudi na razširitev predavanj iz te tematike na štiri letni cikel, pri katerem bo vsakemu kontinentu posvečeno eno šolsko leto. Z novimi učnimi programi, ki predvidevajo podaljšanje študija na štiri leta, odpadejo še zadnji pomisleki proti takšni širitvi. Neevropsko etnologijo naj bi bilo po teh zamislih mogoče vpisovati tudi kot podiplomski študij.

Razveseljivo je, da je v zadnjih letih naraslo število študentov, ki se temeljiteje poglobljajo v študij neevropskih kultur in navezujejo osebne stike z deželami zunaj Evrope. Tako se pedagoško delo učinkovito povezuje z raziskovalnim, na zunaj pa se kaže v obliki seminarov in diplomskih nalog, strokovnih člankov in recenzij. Neposrednemu stiku z neevropskimi deželami in kulturami so namenjene tudi študentske ekskurzije (npr. leta 1979 in 1984 v sovjetsko Srednjo Azijo, 1983 in 1985 pa na območje Kavkaza).

Proces "dozorevanja" naše neevropske etnologije se je s tem šele dobro začel. Seznan potreb, načrtov in želja je namreč tako dolg, da današnje stanje ne more biti nikakršno merilo. Odprto je še zlasti vprašanje ustreznih metodoloških in metodičnih izhodišč, ki jih za izredno raznovrstno področje neevropskih kultur ni mogoče enostavno predpisati in rabiti šablonsko, marveč jih je treba oblikovati glede na tematiko posamičnih raziskav. Da dostikrat še ne zmoremo takšne znanstvene discipliniranosti in kreativnosti, opozarjajo tudi strogi kritiki, ki očitajo (ne brez kančka zlobe) nekaterim objavljenim prispevkom o neevropskih kulturah, da "ne presegajo stopnje potopisa". Vendar fotografijo in trivialnost najdemo tudi v tem ali onem spisu o slovenski ljudski kulturi, zato zaenkrat kvalitativna razlika med obema tokovima slovenske etnološke misli ni nepremostljiva.

To prepričanje potrjuje pregled domačih temeljnih del, ki jih na področju neevropske etnologije vendarle nimamo tako malo, kakor bi lahko pričakovali po skromni kadrovski zasedbi in omejenih denarnih sredstvih. Z Občo etnologijo Slavka Kremenška (Ljubljana 1973) smo dobili zgleden pregled razvoja (pretežno) neevropske etnologije v svetu. Knjigo Boža Škerlja Ljudstva brez kovin (Ljubljana 1962) še vedno s pridom uporabljamo kot učbenik; seveda z ustreznimi dopolnitvami. Pred natisom v knjižni obliki je tudi obsežna sinteza slovenskih stikov z neevropskimi kulturami. Lotili smo se sestavljanja retrospektivnih bibliografij (dokončana sta pregleda slovenskih spisov o Indiji in Kitajski), izšla je neevropska številka Glasnika SED, neevropska tematika pa je dobila svoje mesto tudi v našem etnološkem filmu.

Novosti se kažejo tudi na organizacijskem področju. Slovensko etnološko društvo, ki je že doslej priredilo več dobro obiskanih predavanj z neevropsko vsebino, je dobilo svojo sekcijo za neevropsko etnologijo, ki bo v primeru uspešnega delovanja povezala raziskovalce, študente in druge interese različnih strok in skrbela za pretok idej. Pri Raziskovalni skupnosti Slovenije je prijavljen usmerjen program Raziskovanja neevropskih kultur s šestimi programskimi sklopi, ki naj bi še dalje ostal samostojen ali pa se kot poseben avtonomni del pridružil programu Etnološka raziskovanja. Seveda bi bili zelo veseli tudi ustanovitve centra za preučevanje in predstavitev neevropskih kultur v Goricanah, o čemer že več let tečejo razprave. Tak center bi lahko postal "osrednja inštitucija, kjer bi se usklajevalo delo slovenskih raziskovalcev neevropskih kultur, kjer bi se usklajevalo delo z drugimi republikami, izdajale publikacije s področja neevropskih kultur, organizirali strokovni seminarji in predavanja, evidentiralo muzejsko gradivo, razvijalo sodelovanje z izobraževalnimi, raziskovalnimi in gospodarskimi organizacijami, z mednarodnimi centri pri nas, sorodnimi inštitucijami v deželah v razvoju in z njimi načrtovale skupne akcije. Center bo ustanovil svojo knjižnico in dokumentacijo, tako da bo lahko vsakdo, ki se zanima za sodelovanje z določeno deželo, ob razstavi dobil o njej kar se da celovito informacijo" (cit. po prispevku dr. Borisa Kuharja na posvetovanju o kulturnem sodelovanju z deželami v razvoju, ZAMTES, Gradiva 10, Ljubljana, december 1984, str. 23). Vprašanje je, če je v današnjem času ob finančnih (ne)možnostih mogoče misliti na uresničitev tako ambicioznega načrta o Centru, vendar je v vsakem primeru vredna pozornosti že sama zamisel.

Ob štiridesetletnici etnološkega oddelka smo v Glasniku SED (1981/1) objavili seznam področij, kamor bi veljalo usmeriti težišče naše neevropske etnologije; seveda

poleg muzejske dejavnosti. Ta študijska področja so bila:

1. Raziskave prilagajanja prišlekov iz neevropskih dežel v Slovenijo, vključno z raziskavami življenja slovenskih Romov.
2. Študija slovenskega izseljenstva v neevropskih deželah in procesov akulturacije.
3. Študij kulturnih zvez Slovenije z deželami drugih kontinentov v sodobnosti in preteklosti ter posledice teh stikov.
4. Določitev deleža Slovencev pri raziskovanju neevropskih kultur.
5. Študij zgodovine in sistematike družbenozgodovinskih formacij.
6. Spremljanje razvoja in dosežkov neevropskih nacionalnih etnologij.

Danes lahko rečemo, da je v vmesnem času ob točkah 1—4 ter 6 potekalo živahno raziskovalno delo, rezultati pa so bili predstavljeni v obliki samostojnih publikacij različnih avtorjev, razprav, poljudnih člankov, recenzij, gesel za Enciklopedijo Slovenije in študentskih nalog. Tovrstne raziskave bi bilo v bodoče treba še nadaljevati, obenem pa se lotiti tudi vprašanj, zajetih pod točko 5. Posebno aktualni postajajo za nas tudi problemi metodologije in metodike neevropskih raziskav ter sodobni etnični in kulturni procesi v svetu.

Ob pregledu doslej opravljenega dela moramo biti kljub vsem morebitnim pomislekom vendarle zadovoljni z razvojem naše neevropske etnologije. Slovenska etnologija je prišla na ljubljansko univerzo z dvajsetletno zamudo, poudariti pa velja, da je minilo še novih dvajset in več let, preden se je tam uveljavila tudi neevropska etnologija. Tega zamudništva seveda ni mogoče na hitro opraviti. Kljub temu ima etnologija v našem okolju prav na področju študija neevropskih kultur izredno pomembno in odgovorno nalogo, saj je večina drugih sorodnih znanstvenih disciplin še vedno izrazito etnocentrična ali evropocentrična (primer zgodovinskega, umetnostnega zgodovine, sociologije, psihologije, arheologije, filozofije...).

Pri oranju ledine se pač vedno pojavljajo odpori. Tudi znotraj lastnih strokovnih vrst se srečujemo z ugovori, da moramo Slovenci zaradi finančnih, kadrovskih in morda še kakšnih težav usmeriti vse sile v raziskovanje in dostojno predstavitev svoje kulturne dediščine. Kritiki pa pozabljajo, da so prav stiki s svetom (tudi zunaj Evrope) že stoletja zelo pomembna sestavina naše kulture in da razkazovanje nekakšne slovenske kulturne samozadostnosti s strokovnega gledišča prav gotovo ni utemeljeno. Menimo torej, da ni umestno postavljati dileme med regionalno slovensko in neevropsko etnologijo, marveč se je treba zavzemati za skladen razvoj obeh. Še dalje si bo treba prizadevati, da bo raziskovanje neevropskih kultur sestavina povezanega, dolgoročno načrtovanega in usmerjenega strokovnega dela, kar je pogoj in nujnost, ki jo mora upoštevati vsaka znanstvena disciplina.

ZMAGO ŠMITEK

K novo ustanovljeni sekciji za neevropsko etnologijo pri SED

Na občnem zboru SED dne 22. februarja 1985 je bila ustanovljena sekcija za neevropsko etnologijo, katere potrebnost v okviru strokovnih ustanov etnologije pri nas je bila v zadnjih letih vse bolj občutna, in ki ji želimo posvetiti nekaj misli v pričujočem sestavku.

Naše vedenje o dogajanjih — tako v zgodovini kot v sedanjosti v neevropskem prostoru je v območju družboslovja in humanistike več kot pičlo. Če izpostavimo samo visoko šolstvo kot eno najpomembnejših inštitucij nacionalnega znanja, moramo ugotoviti, da z nekaj delnimi in specifičnimi izjemami (orientalistika, nekatera jezikoslovja in književnost) naše visoko šolstvo do danes ne vklju-

čuje obsežnih sklopov kulturnozgodovinskega znanja, kakor so npr. zgodovina predkolumbovske Amerike in njena umetnost, staroveška Azija in predkolonialna Afrika itn. Vključevanje neevropske problematike (kolikor sploh je pri vsaki vedi v glavnem posledica ustrezne organizacije te v širšem evropskem prostoru; tako je etnologija iz istega razloga edina, ki na ravni visokega šolstva vključuje pregled — z vidika pripadajoče problematike — vseh celin. Neposredna zasluga za obstoj take katedre pri nas pa gre našim učiteljem na univerzitetnem oddelku v po-vojnem času.

V perspektivi pa se naše kulturološko in zgodovinsko znanje o neevropskem svetovnem prostoru — pri čemer je katedra na oddelku za etnologijo brez dvoma eden ključnih subjektov v vsakem takem prizadevanju na nacionalni ravni — kaže kot nadvse problematično. Spričo zmogljivosti slovenske neevropske etnologije, ki jo prvenstveno določajo gmočne okoliščine, kakor tudi njenega neprednostnega položaja v okviru obstoječe zastavitve in obsega v sklopu etnologije (oris preučevanj z vidika "bele" kulture — predzgodovinskih kultur in sorodne problematike) se pravzaprav zastavlja vprašanje usode katedre in njenih izgledov za prihodnji razvoj. V njegovem okviru zastavljeno preučevanje deleža Slovencev pri, rekli bi, "ozgodovinjantju" svetovnega staroselstva — tedaj slovenskih misionarjev in svetovnih potnikov — v sklopu tradicionalne neevropske etnologije odlično in prepotrebno prerašča omenjeni neprednostni položaj takega znanja.

Ob premišljanju o nadaljnjih poteh osmišljanja neevropske etnologije pri nas ne moremo mimo preudarka o velikem informacijskem primanjkljaju, ki ga je veda skupaj z drugimi, zlasti humanističnimi, utrpela zaradi resnega kratenja pritoka tuje literature v zadnjih letih. Dotok te, kar se tiče neevropske etnologije, pa tudi nikoli v povojnem času ni bil kako posebej obilen. Tvegala bi oceno, da so štirideseta in kvečjemu še petdeseta leta zadnja, ki so z literaturo zadovoljivo ali vsaj solidno pokrita: To pa je prepad, ki ga — tudi ob kakem optimističnejšem gledanju — ne bo mogoče nikoli več premostiti. Da je neevropsko etnološko znanje s tem nepopravljivo oškodovano, je več kakor jasno; za bodočnost tega znanja pa je zaradi slabih obetov pritoka literature položaj že kar katastrofalen.

Dandanes pa razmere znotraj tradicionalnega prednostnega predmeta etnologije, ki je pri nas obsežen s pojmom neevropske etnologije in ki ga zaradi prikladnosti imenujem svetovno staroselstvo, dobivajo bistveno drugačno podobo od klasične, ki je bila predmet raziskovalcev t.i. "primitivnih" kultur. Svetovni procesi akulturacije teh ljudstev, katere razvitejšje faze beležimo že od začetka stoletja, so s kulturnozgodovinskega vidika med najpomembnejšimi našega časa sploh.

Z dekolonizacijo, organiziranjem na ravni države (Afrika!) in drugimi političnimi in legitimacijskimi procesi znotraj teh nedavno "primitivnih" ljudstev dobiva predmet neevropske etnologije povsem nove razsežnosti. Priče smo dogodkov, ki imajo za kulturnozgodovinsko, kulturološko, sociološko... znanje daljnosežen pomen. Eden temeljnih aspektov teh v svetovnozgodovinskem merilu izjemnih dogajanj je rušenje klasičnih zgodovinskih in družboslovnih razvojnih predstav; družbena evolucija našega lastnega evropskega kulturnega kroga je od antike soočena z živo evolucijo čisto drugega tipa, obsega in razmerlj. Narodnostno in politično tvorni procesi z vsemi legitimacijskimi kulturnimi procesi, ki so predmet etnoloških zanimanj, nastajajo dandanes po svetu v docela drugačnih okoliščinah kakor v Evropi od srednjega veka, z docela drugačno notranjo konfiguracijo vseh dejavnikov in ob mestoma povsem drugačnih zunanjih.

Slovenci s svojo narodnostno zgodovino, stalno giba-jočo se v položaju manjšin med narodi svojega kulturnega kroga, imamo izjemen položaj. Misliti je, da ta izjemnost in njene manifestacije — med drugim naše zamejstvo in izseljenstvo — potrebujejo moderno analogno

znanje in zavest, tembolj, ker v okviru neuvrščene Jugoslavije zastopamo razvita in napredna stališča do te problematike. Potrebnost ažurnih neevropskih etnoloških raziskav je tako na dani.

Pobuda za novoustanovljeno sekcijo pri SED je izhajala iz premisleka o povedanem. Na ravni iniciativne skupine študentov, diplomantov in katedre smo izoblikovali stališča, ki ustanovitev komisije upravičujejo in na tem mestu predstavljajo izhodišča za statutarni okvir:

1. Potrebnost preučevanja opisanih procesov v svetu izvajamo mimo njihove primerjalne vrednosti za slovenski narod ter narode in narodnosti neuvrščene Jugoslavije iz naraščajočega zanimanja študentov etnologije in sorodnih strok za tako raziskovalno delo, in pa iz več tovrstnih prizadevanj pri nas v zadnjih letih, tako ustanavljanja Centra za kulturo neuvrščenih, izražanja zadevnih pobud v CK ZKS, v forumih gibanja neuvrščenih idr.

2. Metodološke razmejitve raziskav naj bi obsegale ne le kulture in ljudstva neuvrščenih in sploh t. i. Tretjega sveta, temveč tudi tiste v vzhodnem in zahodnem svetu, ki predstavljajo etnične manjšine, pri čemer naj bi bil kriterij predvsem kulturna različnost od večjih sosedov in narodov, s katerimi so politično organizirani, večinoma z obeležji nepopolne narodnostne, kulturne in politične emancipacije; drug osrednji kriterij pa bi bil obeležje staroselstva pri takih skupnostih.

3. Raziskave naj bi v prid čimbolj vsestranske pričevalnosti in zaradi razmer znotraj zastavljenega predmeta preučevanja, ki prerašča zmogljivosti klasičnega etnološkega pristopa, vključevale raziskovalce različnih humanističnih disciplin; izhodiščna podmena je, da utegne biti zlasti potrebna pritegnitev pravne, zgodovinske, sociološke, umetnostnozgodovinske in glasbenozgodovinske vede.

4. Pristop k raziskavam in zbiranju gradiva predvideva čim neposrednejše stike s subjekti znotraj skupnosti, zlasti tistih, katerih formalni politični okvir je širši od etničnega;

5. V prid interpretacije in popularizacije gradiva naj delo komisije vodi k povezovanju z zainteresiranimi dejavniki tako doma kot na tujem;

6. Vse gradivo in vsi rezultati naj bodo v prvi vrsti na voljo katedri za neevropsko etnologijo na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete in drugim zainteresiranim pedagoškim subjektom in ustanovam.

Slednje stališče je bilo izoblikovano s premislekom, da vključevanje gradiva in izsledkov dejavnosti komisije v pedagoški proces ponuja tako možnost ažuriranja problematike, s katero se katedra ukvarja, kot tudi zagotovitev strokovnega podmladka v teh preučevanjih, ki je za uspešno delo najpomembnejši. Končno pa je etnologija s svojo neevropsko katedro, kot rečeno, edini visokošolski oddelek, ki vključuje v obravnavano problematiko vse celice in tako predstavlja najprimernejšo osnovo za navezavo opisanega raziskovalnega programa.

Neposredna naloga sekcije je torej, da v smislu programa domisli tako obliko in terminne dela kot predvsem tudi, da zagotovi finančno ozadje in sploh podporo; iniciativni del pa je s tem na voljo mnenjem, predlogom in dopolnitvam.

IRENA ŠUMI

Sklepi ustanovnega sestanka sekcije za neevropsko etnologijo pri SED, dne 8. 3. 1985

Iniciativni odbor: Barbara Fux, Mojca Terčelj, Marko Terseg, Zmago Šmitek, Irena Šumi

Člani ustanovnega odbora smo na sestanku sprejeli naslednje vsebinske sklepe:

1. V okviru zastavljenega programa je treba imenovati nosilce raziskav po posamičnih problemskih sklopih.

2. Delo začnemo z uvodnim seminarjem na temo družboslovne metodologije v našem, širšem evropskem in svetovnem prostoru. Za predavatelje v seminarju bomo povabili raziskovalce etnologe in raziskovalce drugih sorodnih družboslovnih in humanističnih ved:

3. Uvodno javno predavanje s predstavitvijo programa sekcije in utemeljitvijo bo imel dr. Zmago Šmitek.

4. V okviru seminarja bomo vabili tudi absolvente in študente etnologije in sorodnih strok, da predstavijo študijsko gradivo na temo družboslovne metodologije raziskav etničnih skupin v neevropskem prostoru.

5. Sekcija bo zagotavljala redno objavljane dela seminarja v strokovnem časopisu in drugih medijih.

Sekcija se ustanavlja na podlagi naslednjih formalnih sklepov:

1. Predstavniki sekcije v odboru SED je dr. Zmago Šmitek.

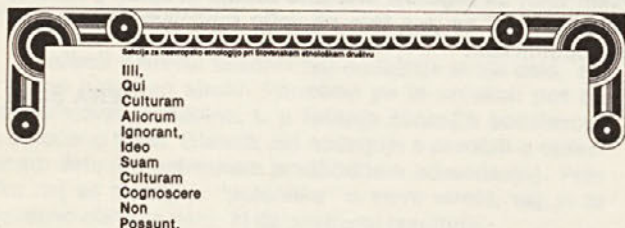
2. Sekcija sprejme tukaj predstavljeni emblem za svoj znak na vseh objavah, dopisih in listinah:

3. Sekcija predlaga statutarni komisiji SED naslednji člen:

— Sekcija organizira preučevanje zgodovine, sodobnih družbenih razmer, kulture in perspektiv etničnih skupin z obeležjem manjšine in staroselstva; v strokah, ki jih zastopajo člani in sodelavci sekcije, širi teoretske osnove in vednost za tako preučevanje in širi v javnosti zanimanje zanj; z izsledki seznanja pedagoške in druge ustrezne dejavnike; vzdržuje zveze z zainteresiranimi društvi, institucijami in skupinami doma in na tujem in izmenjuje z njimi mnenja.

— Sekcija dosega zastavljene cilje s tem, da organizira neposredno preučevanje življenja in dela etničnih skupin samostojno ali v povezavi z zainteresiranimi dejavniki; zbira dokumentarno in strokovno gradivo o etničnih skupinah; prireja različne predstavitve gradiva in izsledkov v obliki zborovanj, predavanj, seminarjev, razstav ipd.; organizira obiske drugih raziskovalcev in predstavnikov etničnih skupin v naši domovini.

Overil:
dr. Zmago Šmitek

RAZSTAVE, POSVETOVANJA...

Razstava VETRIK (PREDMET — ŽIVLJENJE) in nekaj vzporednih misli muzejske etnologije

Razstava je bila postavljena kot "razstava v razstavi" 60 LET SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA od 24. aprila do 4. novembra 1984 v Ljubljani in za tem predstavljena še v Kraško muzejsko zbirko v Postojni od 15. novembra do 15. decembra 1984.

Pripravili so jo: etnologinja Inja Smerdel — idejna zasnova, scenarij, zamisel postavitve, fotografije, film; ing. arh. Marjan Loboda — načrt postavitve, prostoročne risbe; mag. France Golob — prepariranje in restavriranje vetrnika, tehnična risba njegovega prereza; Ana Perko, Bine Romih, Janez Černe in Slavko Sakelšek — tehnična izvedba in Boštjan Nučič — izdelava fotografij. (Vsi omenjeni, razen fotografa, so delavci v Slovenskem etnografskem muzeju.)

Ob otvoritvi smo razstavo predstavili z naslednjimi besedami: "Razstava Vetrnik (predmet — življenje) je majhen eksperiment. Poskusili smo postaviti "razstavo enega predmeta". Predmet, temelj muzejskega dela, smo postavili v sredino, po krožno obdajajoči steni pa smo razvili njegove relacije z življenjem. Morda bi lahko rekli tudi, da je v sredini muzej in na steni stroka, etnologija, z vsemi medsebojnimi vezmi. — Izbira predmeta, vetrnika (po pravopisu) ali "mašine za vejat žito", "pajklja", "bint mašine" in drugega imenja za isto stvar, je osebna. Ne nazadnje pa jo je motivirala tudi metaforika vetrnikove funkcije, ločevanje zrnja od plev. — Vizualno smo razstavo gradili na tekočem panoju, z enakovredno pojmovanimi mediji: s predmeti, z dokumenti, s teksti, s fotografijami in z risbami. Na koncu, ko pri ponazoritvi delovnega procesa nastopi stopnja popolne mehanizacije, pa smo vključili tudi vizualno enakovreden medij, video."

S temi besedami sta na kratko razloženi idejna zasnova in zamisel postavitve. Scenarij razstave pa je bil naslednji:

Povezave predmeta z življenjem smo oblikovali v kratkih in povedno jedrnatih tekstovnih, slikovnih, risanih in predmetnih odgovorih na osnovna vprašanja: Kaj je to, Kje — iz katerega kraja je, Kdaj — iz katerega časa je, Kdo ga je naredil, Kdo ga je uporabljal in Kako so ga uporabljali. Vprašanja so bila na razstavi vidni naslovi vsebinskih poglavij. Zadnji poglavji sta bili Pridelek in Epilog, v katerem je bilo tudi odgovorjeno na vzročno vprašanje Zakaj.

V prvem poglavju, Kaj je to, smo v središču razstavljeni predmet pojasnili (t) z njegovim lokalnim imenom "mašina za vejat žito", iz katerega je izhajala tudi razlaga njegove funkcije, z njegovo pravopisno in drugimi besednimi različicami. Sledila je določitev Časa uvajanja vetrnika na slovenske kmetije (t), ki smo jo povzeli iz del B. Grafenauerja, M. Makarovičeve in A. Baša,¹ in opisi (t, f) Nekdanjih načinov za ločevanje zrnja od plev po različnih slovenskih pokrajinah.

Od splošnega smo prešli h konkretnemu. Odgovor na drugo vprašanje, Kje — iz katerega kraja je, je predstavil (t, f, zemljevid) pivško vas Selce, njen Družben in gospodarski oris (t) ter Letni cikel gospodarskih opravil (vrtljiva okrogla legenda), v katerem smo poudarili dela z žiti.

Od tretjega vprašanja, Kdaj — iz katerega časa je, naprej pa smo nizali odgovore v treh časovnih plasteh. Natančno opredeljene² smo opremili s simboli vetrnika, strojne mlatilnice in žitnega kombajna, ki so ogledovalcu pojasnjevali nadaljnji časovni koncept razstave. Tako

BULLETIN OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL SOCIETY

1984 4

CONTENTS OF THIS ISSUE

The present issue concludes the 24th volume of our Bulletin. Its editor apologizes for a long delay due to scarcity of publishable material.

This is followed by an ENQUIRY concerning a decade of work of Slovene Ethnological Society. It originated instead of the then Ethnological Society-Slovene Branch and Slovene Ethnographic Society in October 1975. During these ten years the new society organized several extensive actions: Slovene ethnological community prepared an ethnological field enquiry about all areas of contemporary Slovene ethnology and folklore; our society organized an extensive conference about ethnology and contemporary Slovene society which has been attended by representatives of other sciences such as sociology and history. The society has always aimed to introduce ethnology and its work to other professions with which we could cooperate or also perform mutual research. Ethnologists initiated interdisciplinary work and a conference with architects about the conservation of Slovene architectural tradition in 1979. A year later ethnologists organized a round-table conference with slavists whose lectures included some ethnological material as well (for instance, oral tradition and mythology). This conference revealed work division between both professions and also convergence for eventual mutual research. The Bulletin published an extensive report about the conference in 1980. In 1984 ethnologists prepared a conference with Slovene historians who have regarded ethnologists somewhat superiorly and reservedly ever since the Second World War and have not treated them as equal partners. Aside from the appointed themes (methodology, cultural history, life during the Liberation War) ethnologists and historians discussed division of work and mutual research work in the future.

The above-mentioned enquiry therefore includes questions about opinions on such interdisciplinary conferences.

The enquiry also comprises viewpoints on historical parallels between Slovene and Croatian ethnology which have so far taken place in Ormož (Slovenia), Varaždin (Croatia) and Portorož (Slovenia). Both national ethnologies have tried to comparatively evaluate their ethnological work.

The enquiry is, of course, centered on the first chapter with questions on professional life in our society, on gradually scarcer meetings and withering enthusiasm of our members. We have tried to learn about the main reasons for not working within our society and to establish why the initial vivid and polemical methodological and theoretical debates have gradually died out.

Since only five of the members of our society filled out the enquiry it is of course not possible to draw any realistic conclusions; yet these painstaking and well-wishing answers enabled us to ascertain certain points:

All five members feel that a certain decline in activity of our society should not be viewed pessimistically. It is interesting that their analyses of the condition within the society are rather uniform. They all mention individualism which has been chosen by some members as a result of rather aggressive and intolerant debates within the society when a certain "school of thinking" tried to overpower others, thus resulting in a lack of space for different views within the society. And yet the society should represent a community in which different views, be they ethnological, folkloristic or ethnographic, should be treated equally. The answers to the enquiry also imply the manner of solving this situation: more frequent professional discussions, yet with a larger degree of scientific and human tolerance and open programs with small-scale actions.

All replies have given their support to paralleled discussions of Slovene and Croatian ethnologists which have been praised by our members in general, despite several imperfections.

Uniform were also statements that ethnology should always answer remarks of other sciences and accept professional challenge and dialogue. Sometimes this may prove extremely difficult because remarks tend to be unscientific (personal) allusions, superior and prejudiced.

This enquiry shows that its members "felt" with the society and needed it as well as the Bulletin, given were also some concrete suggestions for better work in the future, but those who answered the questions in the enquiry refrained from giving any "recipes."

None of the activities of the society was termed unnecessary, and some (such as cooperation with other professions and some others) were especially pointed out since ethnology was the one which has given the initiative and opened itself to others, despite all obstacles and sometimes incomprehensible reservedness of other professions.

Of course opinions of those who have not filled out the enquiry are not known to us. We have been aware of this even while preparing it. But the circle is formed and we are not any cleverer or more satisfied than before. So we have to begin anew.

— In the chapter entitled **NON-EUROPEAN ETHNOLOGY** Zmago Šmitek writes about history of this discipline in Slovenia, from its first amateurish beginnings to organized research of foreign peoples and cultures. He also speaks about the establishment of a chair for non-European ethnology at the Ljubljana University and its successes. The importance of non-European cultures has become stronger lately; student papers dealing with this topic are becoming more frequent and quite a few of them visit the country which is the object of their research. Because of this wishes arise that Slovene ethnologists cooperate more closely with other universities and institutions throughout the world.

An article by Irena Šumi is connected to this problem. She mentions some concrete possibilities for such cooperations which would include learning about culture and problems of small nations, ethnic minorities, pean ethnology within Slovene Ethnologic Society. It would unite members of different institutions and prepare lectures (general and methodological) on non-European cultures. It would be also organically connected to the Department of Ethnology at Ljubljana University which should stimulate students pedagogically and methodologically. The section itself should form connections with similar institutions abroad and in countries researched, it would acquire professional literature and its members would draw attention to new theoretical views, literature and events in non-European countries through lectures.

Slovene Ethnological Society has certified and accepted this new section at its regular annual general meeting. The initiative committee has met soon afterwards and formed suggestions for its work. Under the emblem of the new section we publish minutes from this meeting.

— In the first chapter entitled **EXHIBITS** Inja Smerdel, an ethnologist-custodian writes about "vetrnik", a machine for winnowing corn. It has been exhibited at an exhibit in Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana, the author of which has been Inja Smerdel. In her article she speaks about her own concept of this exhibit which has been somewhat different from other classical ethnological exhibits. She has placed the object — vetrnik — in the middle of the room, encircling it with photographs and texts on working the machine, on people who once worked with it for themselves and for their neighbours, she has explained the working process, etc. Anything connected with this central object occurs in the room centrifugally.

Katja Kogej, an ethnologist-custodian from Nova Gorica, writes about an exhibit on traditional trades in Solkan, today a suburb of Nova Gorica.

Anka Novak and Ludvik Druml report about an exhibit entitled *Arhitektura na Zilji* (Architecture in Zilja).

Ingrid Slavec reports about the meeting of ethnologists and conservators who have discussed some grave problems concerning ethnology.

— In the chapter dealing with **BOOK REVIEWS** Ingrid Slavec reviews the latest book of Niko Kuret entitled *Maske slovenskih pokrajin* (Masks of the Regions of Slovenia). The report is published in our English section as well.

— **Photographs** In this issue represent moments from the conferences of ethnologists and historians and from historical parallels between Slovene and Croatian ethnology. There is also a photograph taken at the exhibit about vetrnik in Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana.

— **ETHNOLOGICAL HISTORY IN PICTURES** brings a photograph from the conference of ethnologists and historians in the fall of 1984 in Maribor.

NIKO KURET: MASKS OF THE REGIONS OF SLOVENIA

It was exactly 40 years before the publication of the present book that the author of the monograph on masks in Slovenia published the material on the carnival in Cerkljansko for the first time in a professional bulletin. As he emphasizes it himself, the book is a result of forty years of research that was carried out systematically since 1956 under his guidance in the section for customs at the Institute of Slovene Ethnography of SAZU (Slovene Academy of Science and Art). He was prompted to begin with this research by the fact that this sphere was a blank page in Slovene ethnology at that time. It was, however, possible to fill this gap by numerous yet fragmented records of customs, whereas in the country there still existed a multitude of various mask figures origin, development and meaning of which were still not explained. From this point of view we are witnessing an undoubtedly exceptional work that selects, classifies and explains part of the rich cultural tradition of the Slovene countryside. Apparently, the interest for it has not died away and may even be on the increase, which is evident from the restoration of the Carnival that in some places has become clearly systematic.

Of course, this heritage cannot be labelled as "authentically Slovene" as it is a remnant of a millennial tradition of masking on the European soil, reduced from its ritual contents to a merely entertaining one.

Introductory chapters deal with the problem of the origin, development and functions of masking: Millennia of European Masks, Secrets of Masks, Typological Differences of Masks, Various Views on Masking, Carnival Laughter.

The first masks and masking are known from plastic historical treasures (pictures of first animal masks in the Trois Frères Cave in the Pyrenees, statues of the Vinča culture, and pictures dating back to the Cretan-Mycenaean, Etruscan, Classical Greek, Halstadt, Laten and Roman cultures). For quite a few prehistoric masks it is impossible to determine or explain their demonological or mythological meaning but it is possible to link the majority of them with the beliefs of predominantly hunting, cattle-breeding and farming communities, their magic rites and cult of the ancestors. With the rise of Christianity, new components brought along by the newcomers, interwoven with those of the aborigines, became targets of condemnation, attacks and prohibitions. In various church edicts one can, together with prohibitions and penalty sanctions, find detailed description of masks and their use. In explaining the European masking tradition, records describing the customs of the Ancient Rome are equally important, for at that time numerous celebrations, especially those held in winter time, were inevitably linked with masking.

Until the 10th or the 11th century, christianized Europe strongly opposed to masks especially "pagan" and to customs linked with the fertility magic that was considered obscene by the Church for its erotic contents, all the more as its form was becoming devoid of the contents. In urban surroundings, in feudal and chivalrous circles to which the majority of the known records refer, the so-called pagan tradition died away after the 10th century. It was substituted by forms from simple liturgical drama (the first mask was designed for the role of Satan) and, later on, also from a more developed spiritual drama (masked players represented also persons from antique mimes — old man, old woman, hunchback, potbellied glutton, doctor, jester). The data on the country, where the pre-Christian tradition is believed to have retreated, are either non-existent or very scarce. Experts agree that it was kept alive in the period of the winter solstice. Masking became firmly established in urban surroundings in the period before the forty — day-long Easter fasting (Lent) (legalized at the Benevento council in 1091) and in the form of the Carnival embodied revelry, eating and drinking. Almost all efforts to bridle the Carnival dissoluteness, also in the age of Reformation and Enlightenment, were not particularly efficient and they did not reach the countryside at all. According to the author, masking tradition was kept alive in the country by peasant conservatism and the fact that the mask by itself offers the man who wears it the desired knowledge of being different and exceptional.

This is also one of the secrets of the mask, by means of which the author explains its long existence. There is a secret also in the semantic meaning of the terms "maska", "šema" and "larfa" (all of them meaning "mask") that contains meanings from corpse, spirit, nightmare, shadow, witch to make-up and the disguised.

The origin and development of masking show the path starting in magic and cult beginnings in totemism, animatism and animism up to a gradual secularization of customs, methods and purposes of masking that nowadays symbolize joy and relaxation. Of older meaningful elements there are still preserved satire and social criticism, where everyday roles are changed at least once a year — when those in power must cede their positions to their subjects. This continuity from antiquity through the Middle Ages up to the present time is of a particular interest, as Niko Kuret puts it: "This necessity and conscience of this right lived irrepressibly especially in the lower strata of the society, who, at that time, had no other means, methods and opportunities to at least once a year give way to their discontent with events and circumstances of their surroundings. Therefore, in times of unrest masks have always represented danger for the existing order" (p. 56).

In continuation, there is a description of typologically different masks — this typology is based on belief and form and outlook at the same time: Kuret distinguishes zoomorphic, anthropomorphic, fitomorphic, and fancy masks, the latter ones being typical of today. Due to numerous problems and aspects pointed out by the contents of the mask research represented so far, Kuret considers that the phenomenon of mask and masking can be adequately explained in the framework of several sciences, religion, psychology, classic maskology, ethnology, and aesthetics. New discoveries have lately come even from literature — Bahtin's interpretation of masking as "the culture of laughter" as opposed to the culture of seriousness or repressive culture. The Carnival culture of laughter is a popular, mass, opponent and utopian one which discloses the life in laughter and celebration.

I found the introductory part of Kuret's book worth presenting in detail because it exposes a vast and complicated problematics of the subject matter. On the basis of his vast knowledge the author presents it from the formal as well as from the aspect of contents in their historic prospective. Herewith he offers the framework of understanding and contemplation for further study, also for mask forms in Slovenia that are dealt with in the central and most extensive part of the book.

Beginning in 1956, and more intensively between 1969 and 1974, data were collected for 800 localities in Slovenia. To describe them in this book the author distinguished as many as 46 different regions. There were several difficulties in research, classification and interpretation. The first one could best be illustrated by the following quotation: "The image obtained is, of course, only a cross-section. The characteristic of masks, especially of the Carnival masks is that they are not permanent. One year people will mask themselves, the next one not. One year in one way, the next in another manner. Masks reappear more or less regularly only in certain localities in Ptujsko polje, Cerklje, Dobropolje, Drežnica, Kostanjevica na Krki, etc." (p. 107). Another difficulty lies in the fact that the old way of masking is disappearing and is kept alive only by special incentives or tourism. Its original function is therefore not clear. Although the mask "is preserved for the contemporary man 'to look at it',... it arouses the ethnographer's interest also in this form and, although on a different level, can be the object of research" (p. 107). In several places the author stresses the difficulty of guessing the origin, development, as well as the function of masking. For every period for which there are sources available it is still possible to determine individual elements, but is much more difficult to follow and check their identity. It is difficult to determine, say, why in certain regions of Slovenia (e. g. in Pannonia and Primorsko) masking is better preserved than elsewhere or why in certain regions masking is not practiced at all. The dying away of masking Niko Kuret ascribes to man's becoming earnest, introverted. There are no more differences between the ritual (country) and the Carnival (urban surroundings). In the post-war period masking is practiced equally by peasants, workers and clerks. The role of disappearing companies of young men is taken over by various societies, occasional associations, the also by schools and kindergartens. Amid the generation of youngsters there could be the future generations of the carnival of adults.

Masks that are still preserved Kuret describes in the chapters *Unquiet Mid-Winter Nights* (masks from Bohinj-otéopovci, Pehtra baba, Lucija, Miklavž /Nicholas/), *Crazy Days of Carnival* (descriptions of masks from 46 regions), *The Fight of Spring Against Winter* (Zeleni Jurij and kresnice from Bela Krajina), *Masks at Work* ("Teriške" masks, Kurent on the floor, masks worn at corn-husking, harvest and threshing, masks at "Furež"), *Nuptial masks* (pozvačin, arrival to take away the bride, blockade, masks worn at feasts), *the Three Kings and the Invisible and last mask*. Detailed descriptions of masks, their form, behaviour, comparative records on these, photographs and maps of localities where they can be found fill a big gap in Slovene ethnology. The most archaic types of masking are linked to the forms of does, horses, i. e. "rusa and šimla", cattle and bear as representatives of zoomorphic masks, whereas among the anthropomorphic masks the old man, the old woman and patch-man are classified. The white mask and the wild man mask are considered to be of manistic origin, whereas Zeleni Jurij, pot-bellied man, bridegroom and bride are linked to the fertility cult. The form of the devil can also be linked to elements of belief, while all other masks cannot claim to have such an origin. The origin of two very frequent masks, the chimney sweeper and the gipsy dates back to the Middle Ages and their black colour and exotic outlook radiate a secret and special power. All other masks Kuret classifies as the so-called "untypical masking", which is, for the most part, typical of the present time. Although the elements of belief have become almost completely eliminated, by tradition it is possible to realize that in certain cases "... people still believe that masks with their dancing and by their mere appearance bring happiness, health, good harvest. This belief is now yielding place to rationalism of modern times and is hidden in the saying that masks are dancing "for a fat turnip" (p. 482).

The book "Masks of the Regions of Slovenia" is characterized by a vast knowledge of the European tradition of masking and available domestic material. The two are linked by a historical comparative view and complemented by mythologic, psychological and sociological ones. In the ethnological sense of linking this knowledge and penetration into the depths of man's attitude toward masking the author leaves open numerous interpretational chapters for reason of source study. However, the introductory framework into which Kuret set the description of our masks is, with its rich bibliography, notes and indexes undoubtedly one of the basic works for the study of our cultural tradition. The efforts made today by folklorism and the significance of masking will be certainly dealt with in a different manner by researchers, for it is more than likely that the context of event and some other specific aspects of the contemporary ethnological science will remain more pronounced than the historic and descriptive aspect.

Ingrid Slavec

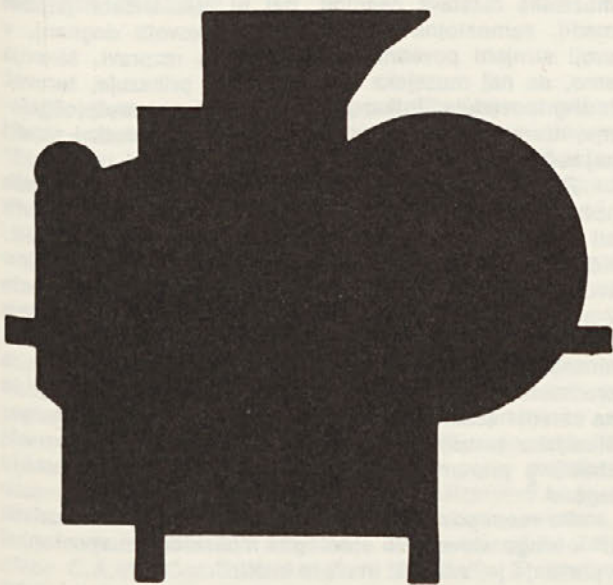
imenovani čas vetrnika, čas ročnih opravil z žiti, ko je del procesa čiščenja opravljal vetrnik, namreč nismo želeli predstaviti izolirano, temveč smo povezave razstavljenega predmeta z življenjem razumeli razvojno. Spreminjalo se je življenje in spreminjali so se delovni procesi, od popolnoma ročnih do popolnoma mehaniziranih. Te spremembe smo prikazali v "času vetrnika", ki ga opredeljujejo ročna žetev, ročna mlatav in ročno čiščenje žit, v "času strojne mlatilnice", ko so želi ročno in vozili mlatiti in čistiti na strojne mlatilnice, in v "času žitnega kombajna", ki ga opredeljujejo strojna žetev, mlatav in čiščenje, ko vse tri delovne postopke z žiti opravi en sam stroj.

V ilustracijo vseh treh "časov" smo s fotografijami (in delno s tekstom) izpolnili razpredelnico, ki je predstavila **Nekatere kulturne sestavine življenja v Selcah in njihove spremembe v času:** hišo, oblačenje mladih, glavne sestavine prehrane, zaposlitev ob kmetovanju, gospodarsko izseljevanje "odvečnih" družinskih članov, obrt in trgovino, promet, dobivanje mladih in poroko.

Sledilo je vprašanje **kdo ga je naredil**. Odgovori so nanizali vsakokratnega **Izdolovalca** (t, f), **Izdelek** (t, f) in **Možne predloge**/Glavne trgovine.../Glavna trgovina in zastopstvo... v Ljubljani.

V odgovorih na vprašanje **Kdo ga je uporabljal** smo predstavili **Lastnika/Lastnike** (t, f, d), **Vrednost** (t) in **Uporabnike** (t).

Šesto vprašanje je bilo **Kako so ga uporabljali**. V poglavju, v katerem smo ponazorili delovni postopek z žiti z njegovimi tremi glavnimi stopnjami: **žetvijo** (z vezanjem in sušenjem), **mlatvijo** (s pripravo škopnikov) in **čiščenjem**, smo v "času vetrnika" v ponazoritev vključili predmete: srp, cepec ("grablje za škopt") ter reto in mernik z vevnico. Predmeti, muzealije, so bili na vsebinsko odgovarjajočih mestih postavljeni pred tekoči pano ali pa nanj pritrjeni, vendar poudarjeno izpostavljeni, izstopajoči iz površine s teksti, fotografijami in risbami. Nekatere smo lahko položili v roke izstopajočim fotografskim silhuetam nosilcev — npr. žanjici srp in mlatiču cepec.

Pri **Žetvi** smo s tekstom predstavili **Kdaj**, **Kje**, **Kdo** in **Kako** so želi ter **Dan žetve** v družini selškega polzemljakarja z **Obroki hrane** in **pojače**. **Vezanje** (t) je ponazorila fotografska rekonstrukcija delanja prevesla in izdelek sam, **Sušenje** (t) pa fotografska rekonstrukcija in risbe različnih oblik sušenja. Po enakem ogrodju (**Kdaj**, **Kje**, **Kdo**, **Kako**) smo zaradi vsebine tudi pri **Mlatvi** in **Čiščenju**. Mlatav smo ilustrirali še s **Prehrano ob mlatvi** (t) ter z **Običajem ob mlatvi** (t in r poteka običajno). Ponazoritev čiščenja v "času vetrnika" (z retom, z vetrni-

kom) pa smo zaključili z razlago (t, f) dokončnega čiščenja z rešetom ali s trijerjem, v vseh treh "časih", ki je bilo in ki ostaja popolni mehanizaciji navkljub še vedno potrebno.

Sledil je prehod v "čas strojne mlatilnice", kjer smo ponazoritev ponovno skrčili na tekst, dokumentno gradivo in fotografijo. Vsebinsko ogrodje pa je pri žetvi in mlatvi s čiščenjem ostalo isto (**Kdaj**, **Kje**, **Kdo**, **Kako**).

Preobrat, ki nastopi v "času žitnega kombajna", ko vse tri glavne stopnje delovnega postopka z žiti opravi en sam stroj, smo označili kar z mislijo enega od Selčanov: "Zdaj se niti ne vej, da se dela." Postopek sam smo prikazali z nizom fotografij. Osnovna zamisel o mediju prikaza pa je bila, da naj bi bila popolna mehanizacija na razstavi predstavljena v gibanju. Primeren medij naj bi bil video, vendar podrejen vizualnemu konceptu razstave, ekran, vključen v tekoči pano, izenačen s teksti, s fotografijami in z risbami.

Idejo smo uspeli uresničiti,³ tako da se je prvih štirinajst dni razstave poleg fotografskega prikaza poteka procesa dela predvajal tudi njegov video.

Po scenariju je dokumentaren filmski prikaz dela — **Kako** — dopolnjeval posnet tekst s pojasnili **Kje**, **Kdaj** in **Kdo**. S posnetkom rekonstrukcije ročne žetve in za tem ponovljenim, skrajšanim posnetkom žetve, mlatve in čiščenja s kombajnom, je bila podana primerjava med nekdanjimi, zamudnimi ročnimi opravili (veliko dni, veliko ljudi, večja odvisnost od vremena) in sedanjim potekom istih del (en dan celo nekaj deset minut in malo ljudi). Na koncu filma pa je bila prikazana besedna razlaga stavka: "Kombajn (stroj je poimovan personificirano) nam bo prišel omlatiti (stroj — prijatelj opravi tri glavne delovne postopke z žiti, ki so jih združili v pojmu "mlatav")."

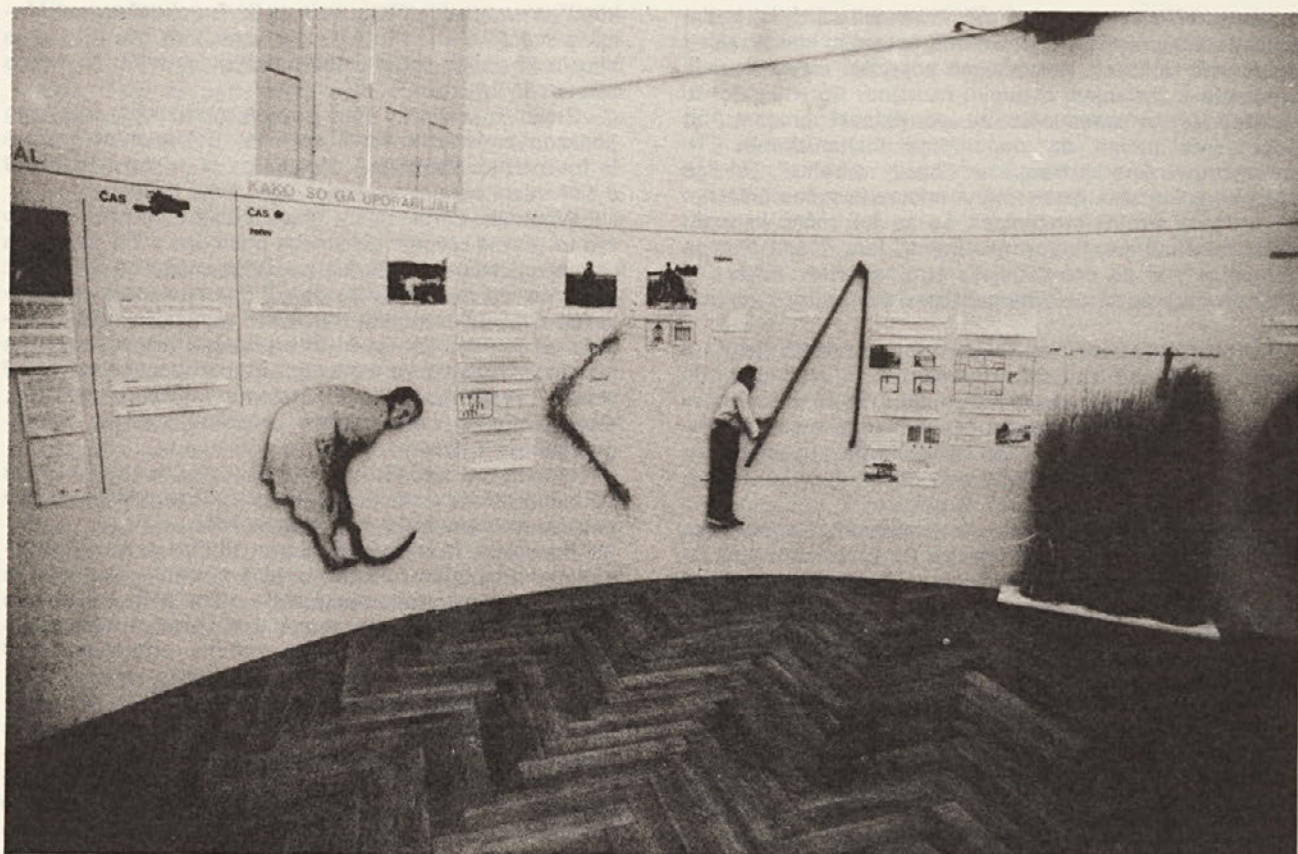
S tem so se iztekli odgovori na glavna vprašanja, zastavljena na razstavi, po njenem scenariju pa sta sledili še dve vsebinski poglavji.

V **Pridelku** smo pojasnili (t) pomen žitaric za Selčane ("vsakdanji kruh", plačilno sredstvo) in prikazali (r) žitne skrinje, "žakli" — napolnjeni s pšenico, ovsem in ječmenom) nekdanji in sedanjí način shranjevanja žitaric in vso razveano, do nedavnega popolno izrabo pridelka.

V **Epilogu** pa smo razložili (t) pomen stroja in ponudili ogledovalcu v premislek, kaj vse nam lahko en predmet sporoča. Seveda, če želimo kaj izvedeti o predmetu in njegovih povezavah z življenjem, ob njem razmišljati in se ne le ustaviti pred razstavljenim na podstavku, v vitrini, prebrati skope podatke o imenu, dotaciji in izumu in vzdihniti o tem, kako je lep, star, zanimiv. Predmet ima ne le svoje "človeško pogojeno" zgodovinsko, socialno in krajevno ozadje in funkcijo, temveč je njegova "govorica" še mnogoplastnejša. Razstavljeni vetrnik npr., je bil ob nakupu leta 1981 predmet z novo funkcijo, čiščenjem fitzlovega zrnja od lupin; z nakupom, po vpisu v inventarno knjigo je postal muzealija; na razstavi je spregovoril z vsemi omenjenimi povezavami, odgovori na osnovna vprašanja; pojavljati se je kot simbol nekega lokalnega "časa vetrnika"; v Epilogu je bil zadnji vetrnik iz Selc prikazan (t, f) kot še vedno potreben, v stari funkciji uporabljen predmet, ki postane ob odvisnosti kmečkega dela od vremena, kadar v slabem stroj deloma zataji, ponovno iskan; sledila pa sta še prikaza (f) dveh pomenov vetrnika od drugod: vetrnik kot dekoracija za "kmečko ohcet" na Bledu in vetrnik kot motiv za "časopisno nostalgijo".

K vsebinski ponudbi razstave je sodil še muzejski kartotečni list vetrnika kot "katalog",⁴ ki si ga je lahko vsako vzel s kupa ob razstavljenem predmetu.

Oblikovna, likovna zamisel postavitve pa je bila naslednja: s panoji ustvariti prostor v prostoru, ki bi s svojo krožno obliko nenehno sugeriral žarčenje v središču stoječega predmeta, projekcijo njegovih povezav v prikazu na stenah. Bolj razmišljajoč ogledovalec je morda domnel tudi simboliko uporabljenih barv: rdeča barva naslovnih vprašanj — mak v žitnem polju; rjava barva fotografij — toplota lesenih predmetov in rumena

Z razstave o vetrniku v Slovenskem etnografskem muzeju

barva tekočega panoja — poletno sonce, dozorelo žito. Iz tega, po nekaterih mnenjih za muzealca, omejenega s konkretnostjo njegovega dela, neprimerne ekskurza v kakršno koli simboliko, prehajamo k določnejšim stvarim.

Etnologi smo svojo vedo "humanizirali" z metodološkim obrazcem o prenosu zanimanja etnologije od kulturnih prvin na njihove nosilce. Ta obrazec, ki ga ne kaže razumeti izločujoče (gre za prenos zanimanja in ne za izločitev prvin), pa v zadnjih letih, pri prenosu iz fakultetnega, študijskega okolja v muzejsko realnost, nekaterim muzejskim etnologom predstavlja problem, drugim izziv. Nekaterim je to le zapisana želja, drugim povzroča dvome, tretjim rezultira v razočaranje. Sami smo ga razumeli kot izziv, iz katerega je nastal poskus, razstava Vetrnik (predmet — življenje). Takšna razstava, kakršna je bila, je osebna interpretacija omenjenega metodološkega obrazca, ena od možnih. Nadaljnje delo odpira nova iskanja. Metodologija ni ali vsaj ne bi smela biti nekaj statičnega. Nekaj, kar bi osvojili, sprejeli in temu potem celo življenje sledili. Daje osnovo, ki jo empirično preverjamo, dograjujemo in morda tudi preoblikujemo in s tem prispevamo k njenemu razvijanju. Ta misel velja tako pisani interpretaciji etnoloških spoznanj kakor muzejski razstavi. Pred petimi leti je bilo izrečeno vprašanje, "ali je etnologija v muzeju aplikativna veda".⁵ Takrat izraženi dvomi so bili glede na stanje slovenskega etnološkega — predvsem muzealstva — upravičeni. Vendar, tudi muzeologija se ne konča z opravljenim izpitom. Stanje, kakršno je bilo in je v sivem ozadju ter v bleščavih razstavah muzejskih cvetoberov še vedno, priseganje na dobre, že uveljavljene, konvencionalne postavitve, bi nedvomno lahko presegli ali pa vsaj poskušali preseči z razvijanjem lastne misli, s študijem ne tako nedostopne tuje muzeološke literature in z izmenjavami informacij, ki obstajajo. Danes sami odgovarjamo na zastavljeno vprašanje pritrdilno. Da, etnologija v muzeju je aplikativna veda in to lahko zelo živa. Etnološka muzejska razstava,

ki razkazuje le predmete, vsa vsebina etnoloških dognanj, naj bodo ta še tako sodobna, pa je ponujena v katalogu, je mrtva. Živa etnološka muzejska razstava, oziroma muzejska razstava nasploh, naj bi bila v sebi popoln medij, samostojna interpretacija strokovnih dognanj, v svoji strnjeni povednosti enakovredna razpravi. Mnenja smo, da naj muzejska razstava ne le prikazuje, temveč tudi pripoveduje. Prikazovanju uveljavljeno strežejo galerije, muzeji pa so ob preseganju tesaurusa dolžni storiti kaj več.

Razni evropski muzeji so v zadnjih nekaj letih ponudili v razmislek kar nekaj primerov dobrih, zanimivih ali spornih razstav (Rüsselsheim, Amsterdam, Frankfurt, Köln itn.). Dobre rešitve, ki naj nam ne bi bile nujno vzor, so pa dobrodošla informacija, so verjetno nastajale v razponu med dvema ekstremoma, med razstavama Rimsko germanskega muzeja v Kölnu in Zgodovinskega muzeja v Frankfurtu. Prva razgrinja pred obiskovalca le predmete, razvrščene po tematskih skupinah, temelji le na estetski stvari in sugerira potrebo po potrošnji. Druga, študijsko temeljito, pa kljub pretiranosti dobro označi zbadljiva pripomba, da na njej predmeti ovirajo branje legend.⁶

Po vsem povedanem menimo, da "misliti ali ne misliti" v krogu slovenskih etnologov muzealcev ni vprašanje. Vprašanje je "narediti in ne le misliti".

In za konec še eno nesoglašajoče mnenje k drugače precej soglasno podprti ugotovitvi, da "muzejska razstava s svojo predmetno naravnostjo v najboljšem primeru lahko, z uporabo medijev in tehničnih sredstev, le plastično prikaže (ilustrira) okolje, ne pa izrecno "načina življenja" ali družbenih odnosov".⁷ Ob tem o muzejski razstavi brez predmetov ne bi izgubljali besed. Njihova pričevalna moč pa je odvisna od tega, kako jih razstavimo: ali jih le postavimo ali pa jih uspemo izrabiti kot vir za razkrivanje načina življenja in postaviti kot medije za njegovo odslikovanje. K dvomu o primernosti muzejske razstave za prikazovanje načina življenja ali družbenih

odnosov pa še en dvom. Ali je napisana razprava res primernejša, bolj živa, komunikativnejša, resničnejša. Filozofi se sprašujejo, ali je zapisana misel še ista, kot se je porodila.

Zapisana beseda je že prevara.

Opombe:

- 1 Danes bi jim lahko dodali še delo Orodje in stroji za čiščenje omlačenega žita (Loški razgledi 30, Škofja Loka 1983; str. 56—72, nedvomno izčrpno gospodarsko zgodovinsko študijo, ki jo je v času nastajanja razstave napisal umetnostni zgodovinar mag. France Golob, drugače restavrator in konservator v SEM).
- 2 Z datacijo sprememb v procesu dela ali z uvažanjem različnih stopenj mehanizacije v samih Selcah in na širšem območju Pivke.
- 3 Film (super 8 mm), ki sem ga posnela sama, je popolnoma začetniški in je služil le uresničitvi neke ideje. Vezne tekste je posnel Naško Križnar (AV lab. SAZU) in film po scenariju zmontiral v celoto. Na video kaseto ga je presnel Marjan Osole (ŠKUC). Televizijski sprejemnik in videorekorder pa je posodila Iskra Commerce, TOZD Zastopstvo.
- 4 Študija z naslovom Kako so želi, mlatili in čistili žita v vasi Selce na Pivki je v tisku v sklopu drugega zbornika Ljudje in kraji ob Pivki (Postojna 1985).
- 5 Naško Križnar: Ali je etnologija v muzeju aplikativna veda? Način življenja Slovencev 20. stol., posvetovanje SED Nova Gorica 6. 6. 1980. Ljubljana 1980, str. 17—24.
- 6 Iz poročila Jasne Horvat o obisku nemških muzejev leta 1982.
- 7 Naško Križnar: Nav. delo, str. 21.

INJA SMERDEL

Razstava "SOLKANSKI MIZARJI" v gorškem muzeju

29. septembra 1984 smo v prostorih Krajevne skupnosti v Solkanu odprli etnološko razstavo z naslovom "Solkanski mizarji". Zaradi prostorskih in drugih težav smo jo po dveh tednih preselili v Goriški muzej na grad Kromberk, kjer bo odprta predvidoma do konca februarja 1985.

Solkansko mizarstvo je izrazilo krajevna obrt, ki je v različnih časovnih obdobjih različno vplivala na krajevni značaj Solkana in na način življenja njegovih prebivalcev, ne samo mizarjev. Od začetkov mizarstva okoli 1850 do danes je vseskozi dajalo poseben pečat načinu življenja Solkanov, saj se je kraj pod vplivom razvoja obrti iz pretežno agrarnega naselja postopoma spreminjal v pomembno obrtniško naselje, predmestje in zaledje mesta Gorice, po drugi svetovni vojni pa v pretežno delavski kraj ob nastajajoči Novi Gorici. Mizarstvo se je v Solkanu razmahnilo zlasti v času med obema vojnima, ko je solkanske mizarje združevala Zveza mizarških obrtnikov C.A.M. (Comunità Artigiani Mobiliari). Z izredno kvaliteto izdelkov so solkanski mizarji zasloveli daleč po svetu, veliko izvažali, med drugim tudi v Egipt. Za pohištvo so dobivali številna priznanja in nagrade na mednarodnih razstavah pohištva v Milanu, Firencah, Padovi, Faenzi in drugod. Po drugi svetovni vojni je vloga C.A.M. prevzelo Združenje mizarških obrtnikov ZMO, ki pa danes poleg redkih (štirih) preostalih mizarjev združujejo še obrtnike drugih strok. Prav na podlagi solkanske mizarške tradicije je nastala in se uveljavila goriška lesna industrija — tovarna pohištva MEBLO.

Temelj razstavne postavitve predstavlja raziskava solkanske mizarške obrti, ki je del interdisciplinarnega pro-

jekta z naslovom "Solkan", pomeni pa etnološki prispevek v omenjeni raziskovalni nalogi Goriškega muzeja.

Razstava skuša predstaviti mesto in pomen solkanske mizarške obrti v kraju samem v vseh obdobjih, prikazati način življenja solkanskih mizarjev v povezavi z društvenim in družbenim življenjem mizarške zadruge, približati oblikovalcem mizarstvo delovno okolje, orodje in surovine in pokazati tudi nekaj pohištvenih izdelkov, ki prav gotovo pričajo o izjemni tehnični in oblikovalni sposobnosti solkanskih mizarških mojstrov.

Razstava poteka v dveh razstavnih prostorih, kjer je v prvem podan rekonstrukcijski prikaz mizarške delavnice in večinoma gradivo za prikaz zgodovinskega razvoja mizarstva v Solkanu: fotografije Solkana pred 1. svetovno vojno, odmevi zadružnega gibanja mizarjev v tisku (Soča, Gorica), pravila mizarške zadruge, zidarski načrti za hiše mizarjev, mizarška učna spričevala, fotografije društev v Solkanu (tamburaši, kolesarji...), seznam in mreža delavnic, fotografije nagrajenega pohištva, nekaj reklamnega gradiva C.A.M. in druge. V drugem prostoru se tematika nadaljuje na podoben način in zaključuje s predstavitvijo nekaterih izdelkov solkanskih mizarjev. Dragocena je legenda domačih narečnih izrazov (med njimi popačenih nemških, italijanskih in furlanskih), ki se ujema s pregledno oštevilčenimi razstavljenimi predmeti.

Nekaj primerov razstavljenih mizarških predmetov:

- "bánk" = mizarška delovna miza
- "kavalët" = leseno stojalo za podstavek pri mizarških opravilih
- "šráufi" = leseni primeži, stegje, sfinge
- "štúga" = gašperček za ogrevanje "botège" (delavnice)
- "remëš" = furnir
- "hlápç" = pomžno stojalo ob "bánu"
- "spaháunik" = velik oblič za oblanje večjih površin
- "pómiga" = morska pena za poliranje
- "štupín" = volnena kepica za poliranje
- "žmórša špicadúra" = priprava za obdelavo okvirjev
- "svêta škuára" = premični kotnik
- "kompàs" = leseno šestilo
- "trápáno" = ročni vrtnalnik, svéder
- "šnëlförer" = premični izvič
- "kratka šponzarióla" = kotni venčenjak
- "baštón" = oblič s polkrožnim rezilom
- "cántar" = oblič z nazobčanim rezilom, razkar
- "žgóbja" = rezbarsko žlebič, polkrožno dleto
- "žaga preštádórja" = žagica za utore
- "klšta špicadúra" = jeralnik

Do novega leta si je razstavo ogledalo veliko število obiskovalcev, med njimi skupine šolarjev in dijakov, kar prav gotovo kaže tudi na precejšen pedagoški pomen razstave.

KATJA KOGEJ

Razstava Arhitektura na Zilji

Na povabilo Kulturne skupnosti in Muzejske skupnosti Jesenice so v Ljuzekovi hiši v Kranjski gori februarja 1985 gostovali Ziljani z razstavo Arhitektura na Zilji. Pripravilo jo je Slovensko kulturno prosvetno društvo iz Bistrice na Zilji in je bila v jeseni 1984 najprej prikazana na Koroškem v okviru koroških kulturnih dni. Njen avtor je dr. Ludvik Druml iz ziljske Bistrice, zagnani koroški izobraženec. K delu ga je gnala ljubezen do zginjajočega domačega arhitekturnega izročila, želja po uveljavitvi tega izročila v zavesti rojakov in želja, da bi se njegove kvalitete in značilnosti vrasle tudi v razvoj sodobnega stavbarstva v Ziljski dolini. Razstava, kakor tudi predavanje ob barvnih diapozitivih, ki ga je imel dr. Druml ob otvoritvi v

Kranjski gori, in spremno besedilo k razstavi, dokazujejo, da njegova razmišljanja presegajo zgolj ljubiteljski okvir. Ne le afiniteta do izročila dedov, tudi razgledovanje po strokovni literaturi je očitno spremljalo nastajanje razstave. Tri leta so trajale priprave na razstavo, ki jih je avtor opravil v prostem času. Predstavil je vse značilne oblike kmečnega stavbarstva v Ziljski dolini — od domov, hiš, znamenj, gospodarskih poslopij in z nekaj zgledi opozoril tudi na značilne sestavine v organizaciji ziljske vasi; v spomin sta se posebno vtisnili vas Čače in središčni vaški prostor z lipo — ta značilna sestavina v oblikovanju notranjosti vaškega prostora, ki je tako pomembna v življenju vaščanov. Svojo rojstno hišo in kozolec je na razstavi pokazal z maketama, ki ju je izdelal sam s pomočjo očeta in dveh bratov. Delo namerava še vsebinsko dopolnjevati in ga predstaviti tudi v Ljubljani.

V celoti objavljamo besedilo, ki ga je napisal avtor in je spremljalo razstavo v Kranjski gori.

ANKA NOVAK

Zamisel, da bi priredili to razstavo, je nastala pod vtisom napredujoče razselitve naše Ziljske pokrajine in uničenja izročene gradbenih oblik in izkušenj. Razstava naj pokaže staro izročilo gradbenih oblik Ziljske doline in kako je bilo to bogastvo lahkomišelnost uničeno in se ga še uničuje.

Ziljska vas, predvsem v spodnji Zilji, je po strukturi zaključena celota. V središču vasi je velik prostor z vaško lipo in je tudi kulturno središče. Rej pod lipo, fantovsko petje, igra otrok in vsa komunikacija na vasi je z vaškim središčem neločljivo povezana. Iz središča se razširi v sklenjeni gradbeni obliki tipična ziljska vas. Ziljska vas je grajena v takšni naselitveni obliki, ki nedvomno služi komunikaciji. Že po obliki gradnje sili prebivalce k medsebojnemu stikom. Ziljska naselitvena oblika v svoji celoti razselitvi nasprotuje. Z ekološkega vidika taka naselitvena oblika kaže v bodočnost.

Značilna ziljska hiša je arhitektonsko prav tako kakor vas celota in ima tudi veliko posebnosti. Omeniti velja zvezo med stanovanjskim in gospodarskim poslopjem, t. i. stožčasto streho, funkcionalni in umetnostno izdelani gank, izdelavo oken, široka vhodna vrata, in sicer prednja in zadnja, kakor tudi razdelitev prostorov (prostorna vejža, črna kuhinja, izba s pečjo in kamra). Predstavlja uspešno povezavo lesnega in zidnega dela in razvija z velbi in lesenimi deli naravno, prijetno ozračje, izžareva mir in zavetje — je dom.

To ni nestalglja, temveč identifikacija z našo zgodovino, z gradbenimi izkušnjami in razmišljanji naših prednikov. Ceniti našo arhitekturo pomeni dokazati našo samobitnost, identifikacijo s samim seboj. Kdo pa pravi, da je tirolski slog boljši. Kdo pravi, da naš gradbeni slog ni sodoben in zato ne spada v naš čas.

Poskusimo vendar graditi na izkušnjah naših prednikov in stare gradbene oblike prilagoditi našim časovnim potrebam.

Napačno bi bilo uganjati spomeniško varstvo, kakor je v navadi, in ohraniti samo nekaj zgradb in elementov kot muzejsko zbirko. Tudi s folklorističnega vidika bi bilo napačno prenesti nekatere sestavine v kičasti obliki na nove gradnje. Predvsem je treba celoten gradbeni koncept premisliti na novo, ohraniti sklenjenost vasi in ziljsko hišo v njeni oblikovni popolnosti tudi za bodočnost. Ohraniti v smislu izročila starih oblik in izkušenj ter vključiti s čutom za mero nove elemente in izkušnje. Arhitektura naj namreč služi potrebam človeka, ga zadovalji, mu da hrbtenico in zatočišče. Samo tako izpolni arhitektura svojo prvotno funkcijo — služiti človeku.

Ta razstava je slika Zilje, ki je že močno trpela zaradi mnogih nepremišljenih gradbenih posegov. Vendar to ni samo slika preteklosti, temveč še resničnost. Sami moramo obstoječo dediščino ohraniti. Ekološko gledano je to nujno in za razvoj samobitnosti te pokrajine in njene človeške podobe življenjsko potrebno.

LUDVIK DRUML

Varstvo kulturne dediščine, etnološko izobraževanje in še kaj

(Pogovor etnologov konservatorjev in sodelavcev Oddelka za etnologijo)

Ob pripravi in sprejemanju novih visokšolskih izobraževalnih programov sodelavci Oddelka za etnologijo FF kot nosilci programov v času širše strokovne in javne razprave od drugih poklicnih etnologov "iz prakse" žal nismo dobili nobene pobude za kakršne koli spremembe ali dopolnitve dosedanjega programa. V razpravi na republiškem komiteju za kulturo so bili člani PIS za kulturo opozorjeni, da diplomirani umetnostni zgodovinarji, arheologi in etnologi po končanem študiju matičnih strok niso dovolj usposobljeni za delo v zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine (ZVNKD). Prof. Kremenšek je kot član omenjenega strokovnega sveta to pripombo posredoval sodelavcem oddelka, ki so naknadno v novem učnem programu študija etnologije (novem po tem, da temeljne predmete razširja oz. pogloblja predvsem z dodatnimi seminarji) predvideli dodatnih 60 ur k predmetu Muzeologija in konservatorstvo (nosilec prof. dr. S. Vrišer; skupaj za etnologe, umetnostne zgodovinarje in arheologe). Vsebinska zamisel in zapolnitev tega programa ne more biti samo skrb Oddelka, zato je bil 5. februarja na Filozofski fakulteti sklican sestanek z etnologi konservatorji, zaposlenimi na ZVNKD, da bi se pogovorili o konceptu predmeta, ki bi s praktičnega vidika poglobljal vednost absolventov etnologije o problematiki varstva kulturne dediščine in premoščal t. i. prepad med teorijo in prakso. Pogovora so se udeležili: Ada Bar-Janša, Branka Berce-Bratko, Tone Čevc, Vito Hazler, Irena Keršič, Vlado Knific, Slavko Kremešček, Zvezda Koželj, Boris Mravljje, Mojca Ravnik, Jelka Skalicky, Nives Sulič-Dular, Ingrid Slavec, Branko Šuštar, Miha Zadnikar in Živa Žalnjah.

Prof. Kremenšek je v uvodnem razpravljanju opozoril na naslednje:

— Usposabljanje etnologov za delo v ZVNKD je doslej potekalo v okviru predmeta Muzeologija in konservatorstvo (v 4. letniku), ki je splošen uvod v umevanje muzejske in varstvene problematike, s poudarkom na muzejski oz. galerijski (tako vsaj po skušnjah študentov). Na to vsebinsko področje se deloma navezuje tudi predmet Etnologija in arhitektura, ki ga etnologom že nekaj let posreduje arhitekt prof. dr. Peter Fister.

— Varstvo kulturne dediščine je izrazito interdisciplinarno področje, v katero etnologe uvajata umetnostni zgodovinar in arhitekt. (Hkrati je zanimivo, da očitki etnologom v spomeniškem varstvu prihajajo prav s strani umetnostnih zgodovinarjev) Doslej specifično etnološkega pogleda v poučevanju (razen kolikor je navzoč v obli etnološki problematiki in pri predmetu Etnologije Slovencev) ni bilo, zato je bilo na zunanjo pobudo, čeprav smo že nekajkrat v ožjem krogu govorili o tem, obstoječemu pouku dodati omenjenih 60 ur za pouk in prakso z etnološkega vidika, ki bi dopolnil splošni uvod pri prof. Vrišerju.

— Vsebinska programa še ni izoblikovana, treba pa jo je zarisati na osnovikušenj etnologov konservatorjev; program naj bi imel praktično usposobljevalni namen.

(Ob tem je prof. Kremenšek omenil, da smo na podobni osnovi zasnovali tudi uvedbo predmeta Etnologija in arhivistika, ki bi etnologom posredoval temeljitše poznanje zgodovinske vede, konkretno zgodovine družbeno upravnih in političnih struktur na Slovenskem in ustreznih družbeno upravnih in političnih struktur na Slovenskem in ustreznih arhivalih; tako smo pred leti z upoštevanjem potrebe po interdisciplinarnih znanjih v študijski program uvedli tudi predmeta Slovensko ustno slovstvo in Etnologija in arhitektura.)

Vito Hazler se je v primeru varstva kulturne dediščine oz. dela v ZVNKD zamislil ob interdisciplinarnosti, ker je

ugotovili, da interdisciplinarnosti ni, da so stroke v zavodih ločene in zastopajo ozka strokovna izhodišča. Vprašal je, ali gre pri tem programu za ozko etnološko specializacijo ali za široko razumljeno varstvo kulturne dediščine. V tem primeru pričakuje, da bomo glede na ločenost strok naleteli na njihovo nerazumevanje. Na kratko, zanimalo ga je, kaj konkretno bi moral študent zvedeti v tem tečaju.

V navezavi na to vprašanje je Vlado Knific, ki ima razmeroma bogatekušnje s študenti na praksi, poudaril predvsem to, da študentje nimajo prave predstave o delu v ZVNKD, da je ta predstava skromnejša od poznanja muzejstva in da v tem smislu sodelovanje z oddelkom ni najboljša. Druga pripomba se je nanašala na slabo seznanjenost z materialnim gradivom — polmenovanja predmetov, njihovega razvoja, funkcije. Slednje je precejšnja ovira za potek 10-dnevne prakse, ki pri njem poteka približno tako:

- predstavitev dela ZVNKD in strok v njem
- načini dokumentacije, arhivi, različne zbirke (kartoteke, fototeke, diateke,...)
- ogled terena s prikazom sprememb
- praktično delo na terenu:
 - komisijski ogledi
 - lažja oblika topografije
 - predstavitev muzeja na prostem
 - delo na spomeniku.

Mojca Ravnik je predlagala tri bistvene sestavine vsebine programa:

- informacija o spomeniškem varstvu nasploh
- večšine dokumentiranja
- poglobljanje poznavanja materialne kulture po regijah — to premalo poznamo, potrebno jo je regionalno razločiti in obravnavati.

Miha Zadnikar je opozoril, da je t. i. faktografskega znanja res premalo, da pa hkrati grozi s svojo prevlado. Pri študentih je opazil nezanimanje za to vedenje.

Ada Bar-Janša je skušala razmere v naših zavodih pojasniti tudi s pomanjkljivo izobrazbo arhitektov. Zvrščanje krivde na etnologue se ji zdi zameglevanje problemov, ker ne gre le za nerazrešene metodološke probleme.

Vito Hazler je menil, da etnološki prispevek ni v ugotavljanju krivd in negotovanju, temveč v ohranjanju kulturne dediščine, in sicer z evidentiranjem in izdelavo topografij. Oboje prinaša gradivo tudi za druge stroke. Pri tem sta bistveni prostorska in časovna opredelitve.

Vlado Knific je podal zamisel sodelovanja med etnologom in arhitektom; slednji zarisuje etnologovo ubesedovanje — posebno pri začetku sodelovanja namreč ni mogoče pričakovati, da bi arhitekti poznali vsako sestavino ljudske kulture, kakor od etnologov ni mogoče zahtevati znanja arhitektonskega risanja.

Pojasnili je tudi, da so razmere v ZVNKD in očitki etnologov posledek 20 let neopravljenega dela, ko v zavodih ni bilo zaposlenih etnologov. Šele v zadnjih letih so se kadrovske razmere izboljšale — danes dela v zavodih 9 etnologov, ki so naenkrat krivi za vse, kar ni bilo storjeno pred njihovim prihodom. Reakcija drugih strok je posledica prodora etnologov na "zaseden prostor" drugih strok v zavodih, čeprav etnološka izhodišča za varstvo spomenikov niso nič novega. Kmalu po vojni je namreč Boris Orel zelo natančno zapisal, da mora naša veda skrbeti za žive spomenike, jih dokumentirati pisno in slikovno, delati po urbanističnih in topografskih načelih, prenavljati in poskrbeti za skansen.

Branka Berce-Bratko je menila, da je premajhna tudi seznanjenost s prostorsko vedo kot izrazito interdisciplinarno, ki se ne ukvarja zgolj z urbanističnim urejanjem in načrtovanjem ruralnega in urbanega prostora in regionalnim planiranjem, temveč se v njenih okvirih govori o etnologiji prostora. V tem smislu se ji zdi, da se etnologiji premalo povezujejo z urbanisti.

V nadaljnjem pogovoru o tem se je pokazalo, da imajo etnologi konservatorji različne skušnje pri sodelovanju tako z arhitekti kakor z urbanisti in da je v razmerju z urbanisti problematičen pojem kulturna krajina (je to

etnološka krajina?), da pa na splošno načrtovalci v občinah ne znajo upoštevati (ali nočejo) ali "prebrati" etnološke dokumentacije. Pri izvedbi odločajo gospodarski in politični argumenti.

Izrečena mnenja o razmerju med poukom in prakso je prof. Kremenšek povzel v naslednjem:

1. Študentska praksa v ZVNKD je študijska obveznost, vendar zaradi velikega števila študentov in različne pripravljenosti zavodov, da jih sprejmejo na prakso, tudi ni vedno izvedljiva v obliki, kakršno bi si želeli. Dodatnih 60 ur ne bi smelo biti podaljšana terenska praksa v dosedajni obliki, temveč vsebinsko poglobljen program, ki bi ga vodil habilitiran etnolog s konservatorsko delovno prakso.

2. V zvezi s pomanjkljivo predstavo o spomeniškem varstvu je menil, da to sodi v predmet prof. Vrišerja.

3. Skromno raven poznavanja gradiva iz materialne kulture je morda v določeni obliki mogoče dvigniti v okviru predmeta Etnologija Slovencev, vendar najbrž ni mogoče, da bi celotno breme padlo na ta predmet, ki je po obsegu in konceptu zasnovan kot celovita podoba načina življenja Slovencev. Ob tem se znova kaže, kako nepogrešljivi so temeljni etnološki priročniki (slovarji, leksikoni, enciklopedije), ki jih žal še vedno nimamo. Čim prej bo treba zapolniti to vrzel z delom za slovensko enciklopedijo.

V zvezi s tem je Tone Čevc povedal, da na SAZU načrtujejo arhitekturni slovar, saj je t. i. faktografija osnova za kakršno koli temeljito raziskovalno delo.

Vlado Knific je predlagal, da bi strokovno znanje in informiranost znova oživil v okviru Slovenskega etnološkega društva s tekočimi predstavitvami strokovne literature, pogovori in vsakoletnimi predstavitvami opravljenega dela konservatorjev.

Po teh mislih so navzoči sklenili, da bo konservatorska skupina SED do naslednjega sestanka pripravila predlog za vsebino študijskega programa.

Ob izteku pogovora je Branka B.-Bratko znova opozorila na celovit vidik prostorske vede, ki pri načrtovanju kot glavna indikatorja upošteva ekonomijo in življenjski slog. Na to bi bilo treba misliti, ko govorimo o varstvu spomenikov.

Da v bodoče ne bi prihajalo do strokovne zmede v etnološkem delu ZVNKD, je Vito Hazler razložil tudi kontekst uporabe nazivov "relaciolog" in "novi konservator", s katerima sta I. Sedej in J. Bogataj na konservatorskem posvetu v Stražišču označila etnologovo delo v ZVNKD. Polmenovanje "relaciolog" je bilo navedeno predvsem v razmerju do drugih strok, ki dela etnologa še vedno ne razumejo ustrezno tudi kot preučevalca razmerja med človekom in okoljem. Tudi polmenovanje "novi konservator" meri na vsebinsko razširjen koncept dosedanjih opravil etnologov konservatorjev v ZVNKD. V nobenem primeru torej ne gre za kako ločevanje na popisovalce in analitike.

Prof. Kremenšek se je ob tem vrnil k Hazlerjevemu referatu iz Maribora, ki je odprl vprašanje, kaj ohranjati in kako. Po mnenju prof. Kremenškega s strogo strokovnega vidika zadošča t. i. arhivsko varstvo, torej dokumentiranje. Druga oblika — ohranjanje in situ — pa je odvisna od naše želje, ali hočemo živeti z zgodovino, in je zato stvar vseh strok. V tem primeru je treba ohranjati kulturno dediščino kot skupek, kot življenjski slog.

Miha Zadnikar je kljub temu povprašal, kakšno stališče zavzema stroka, če npr. varstvena služba zagovarja varovanje, ljudje pa želijo rušiti. Izhodišče konservatorjev je kulturna dediščina, težnje ljudi pa posebna poteza današnjega življenja, ki je za etnologijo posebno povedna.

Mojca Ravnik je pojasnila, da ZVNKD niso raziskovalna služba. Pogled in interes raziskovalca je drugačen, zanj je zanimivo vse. Zavodi predvsem dokumentirajo, vrednotijo in pri predvidevanju konkretnih posegov morajo pretehtati tudi interese populacije. Pri tem se kaže, da so nekatere spremembe nujne, druge pa so anomalije. Zahtevati je mogoče take izvedbe ali posege,

kakršne nalaga služba oz. družba, ki ji nalaga delo. Kriteriji za varstvene ukrepe temeljijo na odgovornosti za nacionalno kulturo.

Zdi se mi, da se je ob tem razprlo temeljno vprašanje celotne problematike varstva kulturne dediščine. Osnova za vsa raziskovalna podjetja in konkretne pogoje je odnos, ki ga imamo do nacionalne kulturne dediščine in njene ohranitve, pa tudi, kaj razumemo pod tem pojmom. Da etnologi počasi in z naporom uspešneje razpirajo potrebo po varstvu t. i. etnoloških spomenikov, oziroma da se med kulturne spomenike uvrščajo tudi ostanki množične kulture preteklih dob, je razlog v tem, da na splošno v zgodovinski zavesti o nacionalni kulturi prevladujejo spomeniki t. i. visoke, prizane, umetniške kulture. In zato je povsem jasno, da je (bilo) bolj ali manj področje varstva spomenikov polje umetnostne zgodovine par excellence. Šele spoznanje o celovitosti zgodovine, o kateri v zadnjem času precej govorimo, lahko to anomalijo odpravi. Do takrat bomo najbrž še vedno kdaj pa kdaj slišali kak očitek na račun dela etnologov in njihove nesposobnosti. Zato tudi najbrž ni mogoče govoriti o kakoli posebni ozki etnološki specializaciji v okviru varstva kulturne dediščine, temveč zgolj o poudarjanju, prodoru in uveljavitvi temeljnega etnološkega izhodišča, da je množična, ljudska kultura preteklosti enakovredna sestavina slovenske kulture. Če bo to spoznanje predrla predstavo kulturne dediščine kot zbira etilniških kulturnih proizvodov, bomo vnaprej lahko manj govorili o načelnih vprašanjih razkola med etnološko teorijo in prakso. To pa seveda ni odvisno samo od etnologov in etnologov konservatorjev, čeprav morda res najbolj od njih.

INGRID SLAVEC

KNJIŽNE OCENE IN POROČILA

Niko Kuret: Maske slovenskih pokrajin

Ljubljana: Cankarjeva založba in ZRC SAZU, 1984 — 540 str.: ilustr. — Bibliografija. — Stvarno, krajevno in osebno kazalo. — Summary.

Pisec monografije o maskah na Slovenskem je prvič v strokovnem glasilu objavil gradivo o pustovanju na Cerkljanskem natanko 40 let pred izidom pričujoče knjige. Kakor sam poudarja, je delo plod štiridesetletnega raziskovanja, ki je sistematično potekalo od leta 1956 pod njegovim vodstvom v sekciji za šege na Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU. K preučevanju ga je spodbudilo dejstvo, da je bilo v dotedanji slovenski etnologiji to področje bela lisa. Zapolniti jo je bilo mogoče s številnimi, vendar razdrobljenimi zapisi šeg, na podeželju pa je hkrati živela še množica raznovrstnih šemskih likov, katerih izvor, razvoj in pomen doslej niso bili pojasnjeni. S tega vidika je pred nami nedvomno izjemno delo, ki zbira, razporeja in pojasnjuje del bogatega kulturnega izročila s slovenskega podeželja. Kakor se zdi, zanimanje zanj ni zamrlo, morda celo iz leta v leto narašča, kar lahko opazimo pri ponekod kar načrtnem obnavljanju pustovanja.

Tej dediščini seveda ni mogoče prilepiti nalepko "izvirno slovensko", saj je ostanek večstoletne tradicije maskiranja na evropskih tleh od njegove obredne, magične do povsem zabavne vsebine.

Vprašanjem izvira, razvoja in funkcij šemljenja posveča Kuret uvodna poglavja: Tisočletje evropskih mask, Skrivnost maske, Tipološke različnosti mask, Različni pogledi na maskiranje, Karnevalski smeh.

Prve maske in maskiranje so nam poznane iz likovnih pričevanj (upodobitve prvih živalskih mask v pirenejski jami Trois Frères, kipci vinčanske kulture, upodobitve v kretske-mikenski, etruščanski, starogrški, halštatski, le-tenski in rimski kulturi). Za marsikatero prazgodovinsko masko ni mogoče ugotoviti ali pojasniti demonološkega in mitološkega pomena, večino pa je le mogoče povezati z oblikami verovanja pretežno lovskih, živinorejskih in poljedelskih skupnosti, njihovim magičnim obredjem in kultom prednikov. Nove sestavine preseljenih ljudstev so sprepletene s staroselskimi postale po uveljavitvi krščanstva tarča obsodb, napadov in prepovedi. V različnih cerkvenih ediktih je mogoče ob prepovedih in predvidenih sankcijah najti nadrobne opise mask in njihove rabe. Za pojasnjevanje evropske šemske tradicije niso nič manj pomembna pričevanja iz rimske antike, ko številna praznovanja, predvsem v zimskem času, niso potekala brez maskiranja.

Pokristjanjena Evropa je približno do 10., 11. stoletja ostro nasprotovala predvsem "poganskim" maskam in šegam povezanih s plodnostnim čaranjem, ki so bile zaradi erotične vsebine za Cerkev obscene — toliko bolj, ker je od njih ostala le oblika izpraznjena vsebine. V mestnem okolju, v fevdalnih in viteških krogih, na katere se nanaša večina poznanih zapisov, je t. i. pogansko izročilo po 10. stoletju zamiralo. Nadomestili so ga liki iz preproste liturgične drame (prva maska je bila vloga Satana) in kasneje tudi iz razvitejših duhovne drame (maskirani igralci so upodabljali tudi liki iz antičnih mlov — starec, starka, grbec, debeluh — požeruh, zdravnik, burkež). O podeželju, kamor naj bi se bilo umaknilo predkrščansko izročilo, podatkov žal ni ali pa so zelo skopi. Strokovnjaki menijo, da je naprej živelo v času zimskega solsticija. Maskiranje v meščanskem okolju se je ustalilo v času pred 40-dnevnim predvelikonočnim

POSVETOVANJE SRBSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

bo potekalo v Svetozarevu od 23. maja do 25. maja 1985. Referati bodo govorili o naslednjih temah:

Ženska in kultura (23. maj)

Smrt in kultura (24. maj dopoldne)

Preučevanje Svetozareva in okolice (24. maj popoldne)

25. junija bo izlet v samostan Ravanica.

Podrobnejše informacije o posvetovanju dobite pri Etnološkem društvu SR Srbije.

postom (uzakonjen leta 1091 na koncilu v Beneventu) in v karnevalski obliki utelesilo veseljačenje, obilno jedajo in pijačo. Skoraj vsi napor, da bi omejili karnevalsko razbrzdanost tudi v reformacijski in razsvetljenski dobi niso bili povsem učinkoviti, podeželja pa večinoma sploh niso dosegli. Po piščevem mnenju sta šemska tradicija na podeželju ohranjala kmečka konservativnost in psihološko dejstvo, da sama oblika-maski ponuja človeku zaželeno drugačnost in izjemnost.

To je tudi ena izmed skrivnosti mask, s katero avtor pojasnjuje njihovo dolgotrajno življenje. Skrivnost leži tudi v pomenski podstavi terminov maska, šema in larva, ki obsega pomene od mrliča, duha, more, sence, čarovnice do naličja in našemljenca.

Nastanek in razvoj maskiranja kažeta pot od magično-kulturnih začetkov v totemizmu, animizmu in animizmu do t. i. postopne sekularizacije šeg, načinov in namenov maskiranja, ki v današnjem času simbolizirajo veselje in sprostitve. Od starejših pomenskih prvin sta se ohranila satiričnost in družbeni kritika, kjer se vloge vsakdanjika vsaj enkrat v letu zamenjajo — ko morajo oblastniki svoje položaje prepustiti podložnikom. Zanimiva je ta kontinuiteta od antike prek srednjega veka do sodobnosti ali, kakor zapiše Kuret: "Neugnana je živela potreba in zavest te pravice zlasti v nižjih slojih, ki svojčas niso imeli ne drugih sredstev in načinov ne drugih priložnosti, da vsaj enkrat na leto doda duška svojemu nezadovoljstvu z dogodki in razmerami svojega okolja. Zato so maske v nemirnih časih zmeraj predstavljale nevarnost za obstoječi red." (str. 56)

V nadaljevanju so opisane tipološko raznovrstne maske — tipologija temelji hkrati na verovanjski podlagi in obliki, izgledu: Kuret razločuje zoomorfne, antropomorfne, fitomorfne in fantazijske maske, slednje značilne za današnji čas. Zaradi številnih vprašanj in vidikov, ki jih je nakazala doslej predstavljena vsebina preučevanja mask, Kuret meni, da je fenomen maske in maskiranja mogoče ustrezno pojasnjevati le v okviru več ved — verslovja, psihologije, klasične maskologije, etnologije, tudi estetik. V zadnjem času so nova spoznanja prišla celo iz literarne vede — Bahtinova interpretacija maskiranja kot "kulture smeha" nasproti kulturi resnosti ali represivni kulturi. Karnevalska kultura smeha je ljudska, množična, opozicijska in utopična kultura, ki razkriva življenje v smehu in praznovanju.

Uvodni del Kuretove knjige se mi je zdelo vredno predstaviti natančneje, ker razkriva obsežno in zapleteno problematiko obravnavane teme. Na osnovi bogatega znanja jo avtor predstavlja tako s formalnega kakor vsebinskega vidika v njuni zgodovinski perspektivi. Ponuja pa s tem okvir razumevanja in razmišljanja za nadaljnje preučevanje, tudi za šemske like na Slovenskem, katerim je namenjen osrednji in najboljšežnejši del besedila.

Od leta 1956, še intenzivneje pa med letom 1969 in 1974, so bili zbrani podatki za 800 slovenskih krajev, za opis v knjigi je avtor razločil kar 46 različnih krajev. Težav pri raziskovanju, razvrščanju in interpretaciji je bilo več. Prvo morda najustreznejše ponazarja naslednja navedba: "Podoba, ki smo jo dobili, je seveda le prerez. Za šege, posebno pa za pustne šege je značilno, da niso stalne. Letos se ljudje šemijo, prihodnje leto ne. Letos tako, prihodnje leto drugače. Bolj ali manj redno se obnavljajo le v nekaterih krajih: na Ptujskem polju, v Cerknem, v Dobropoljah, v Drežnici, v Kostanjevici na Krki in še kje." (str. 107). Druga težava je v tem, da starosvetno šemljenje propada in ga ohranjajo le posebne pobude in turistični interes. Prvotne funkcije torej ni mogoče več razbrati. Kljub temu, da se šega "ohranja sodobnikom 'na ogled podana',... za narodopisca ne neha biti mikavna tudi v tej obliki — čeprav na drugi ravni — je lahko predmet raziskave." (str. 107). Avtor na več mestih poudarja težavnost pri razvozlavljanju izvira, razvoja, tudi funkcije maskiranja. Za vsako dobo, za katero so razpoložljivi viri, je posamične prvine še mogoče ustrezno določiti, teže pa je slediti in potrjevati kontinuiteto. Težko je ugotoviti že to, zakaj se je v nekaterih slovenskih pokrajinah

šemljenje bolj ohranilo (npr. v panonskem svetu in na Primorskem) kakor drugje ali zakaj se ponekod sploh še šemijo. Izumiranje maskiranja Kuret pripiše človekovemu zresenju, zapiranju vase. Razločkov med obrednim (podeželskim) in karnevalskim (meščanskim) ni več. V povojnem času se šemijo enako kmetje, delavci in uslužbenci. Pri pripravi pustovanj so zamirajoče fantovske družine zamenjale različna društva, priložnostne družbe, pa tudi šole in vrtci. V generaciji najmlajših so morda bodoči rodovi karnevala odrasli.

Še ohranjene maske Kuret opiše v poglavjih Nemirne sredozemske noči (bohinske šeme-otépovci, Pehtra baba, Lucija, Miklavž), Nori pustni dnevi (opisi mask iz 46 krajevnih območij), Boj pomladi z zimo (Zeleni Jurij in belokranjske kresnice), Maske ob delu (teriške maske, Kurent na podu, maske pri ličkanju, pri žetvi in metvi, maske na furežu), Ženitovanske maske (pozvačin, prihod po nevesto, zopora, med gostijo), Trije kralji in Nevidna in zadnja maska. Z natančnimi opisi maskiranih likov, njihove podobe, vedenja, s primerjalnimi zapiski o njih, fotografijami in kartami njihove razprostranjenosti je zapolnjena velika vrzel v slovenski etnologiji. Z najbolj arhaičnimi tipi maskiranja povezuje like košute, konja oz. ruse in šimle, goveje like in medveda kot zastopnike zoomorfnih maks, med antropomorfne maske uvršča like starca in starke, zaplatnika, prav tako naj bi bila maniističnega izvira bela maska in divji mož, s plodnostnim obredjem so povezani Zeleni Jurij, debeluhar, ženin in nevesta. Verovanjsko osnovo je mogoče utemeljiti tudi pri liku hudiča, vse druge maske pa te osnove nimajo. Pogosti maski, dimnikar in cigan, izvirata iz srednjega veka in s svojo posebno črno in eksotično — zunanostjo napeljujeta na skrivnostnost in posebno moč. Vse druge maske Kuret uvršča v t. i. "netipično šemljenje", večinoma značilno za današnji čas. Kljub temu, da se je verovanjska podlaga povsem zakrila, je med pričevanji mogoče razbrati, da v nekaterih primerih "... ljudje še zmeraj verujejo, da šeme s svojim plesom in že s samim obiskom prinašajo srečo, zdravje, dobro letino. Ta vera se danes umika racionalizmu sodobnosti in se skriva v šaljivi rek, da plešejo 'za debelo repo'." (str. 482)

Knjigo Maske slovenskih pokrajin oblikuje bogato poznanje evropske tradicije maskiranja in domačega gradiva. Povezuje ju z zgodovinsko primerjalnim pogledom, ki ga dopolnjujejo mitološki, psihološki, tudi sociološki. V etnološkem smislu povezovanja teh spoznanj in prediranja v globino človekovega odnosa do šemljenja avtor predvsem iz viroslovnih razlogov pušča odprta številna interpretacijska poglavja. Vendar: uvodni okvir, v katerega je Kuret vsadil opis naših mask, je z bogato bibliografijo, opombami in kazali nedvomno eno temeljnih del za poznanje našega kulturnega izročila. Današnjega prizadevanja folklorizma in pomena šemljenja ljudi se bodo raziskovalci najbrž lotili drugače, saj bodo kontekst dogajanja in še nekateri specifični vidiki sodobne etnologije vede bolj v ospredju kakor zgodovinski in opisni vidik.

INGRID SLAVEC

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

Glasiło Slovenskega etnološkega društva: zanj odgovorna Ljudmila Bras, predsednica SED

Izhaja štirikrat letno, naklada 700 izvodov

Grafična priprava in tisk: Partizanska knjiga, Ljubljana

Glavni in odgovorni urednik: Marko Terseglav

Člani uredništva:

Naško Križnar (film)

Boris Mravlje (tehnični urednik, fotografija)

Damjan Ovsec (Bulletin of Slovene Ethnological Society)

Mojca Ravnik (kronika, jugoslovanska etnologija)

Ingrid Slavec (knjižna poročila, lektorica)

Nives Sulič (prevodi v angleščino)

Zmago Šmitek (neevropska kultura)

Izdajateljski svet:

Angelos Baš (ZRC pri SAZU)

Slavko Kremenšek (Oddelek za etnologijo FF)

Boris Kuhar (SEM)

Inga Miklavčič (Goriški muzej, Nova Gorica)

Julijan Strajnar (ZRC pri SAZU)

Naslov uredništva: Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, Ljubljana, telefon: 224-011, int. 335, glavni urednik 216-322

Posamezna številka stane 30 din

Celotna naročnina 120 din

Tekoči račun 50100-678-44338

Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo! Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo (št. 4210-27/78) je Glasnik oproščen temeljnega davka od prometa proizvodov. Številko sta sofinancirali Raziskovalna in

Kulturna skupnost Slovenije.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI: Novo življenje in neuporabne stvari. Druga dejstva: Križevniška ulica v Ljubljani.

Foto: Nives Sulič, sept. 1982. Negativ iz fototeke oddelka za etnologijo FF.

FOTOGRAFIJA NA ZADNJI STRANI OVITKA: Neformalne vzporednice med slovensko, hrvaško in srbsko etnologijo.

Foto: Aleš Gačnik

FOTOGRAFIJE V GLASNIKU so s posvetovanja Zgodovinske vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo v Portorožu in z mariborskega posveta med etnologi in zgodovinarji.

Foto: Aleš Gačnik.

ZGODOVINA ETNOLOGIJE V SLIKAH

Del udeležencev na posvetovanju Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije III, ki je bilo 13. in 14. 12. 1984 v Portorožu

Foto: Aleš Gačnik

č 121

II 131 829₁₉₈₄

998641983,4

COBISS

